

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ
INSTITUTAS

Šiuolaikinės politikos studijų magistro programa

JURGIS VASILIAUSKAS
II kurso studentas

**PREZIDENTINĖ LIETUVOS AUTOBIOGRAFIJA:
A. BRAZAUSKAS, V. LANDSBERGIS, V. ADAMKUS**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė:
doc. dr. NERIJA PUTINAITĖ

Vilnius,
2017 m. gegužės 15 d.

MAGISTRO DARBO PRIEŠLAPIS

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(Gynimo komisijos sekretorės parašas)

Magistro darbo recenzentas:

.....
(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas magistro darbas „PREZIDENTINĖ LIETUVOS AUTOBIOGRAFIJA: A. BRAZAUSKAS, V. LANDSBERGIS, V. ADAMKUS“ yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Jurgis Vasiliauskas

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Vasiliauskas J., Prezidentinė Lietuvos autobiografija: A. Brazauskas, V. Landsbergis, V. Adamkus: Šiuolaikinės politikos studijų specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovė N. Putinaitė. – V., 2017. –51 p.

Reikšminiai žodžiai: prezidentas, autobiografija, Lietuva, naratyvas, Brazauskas, Landsbergis, Adamkus.

Šiame darbe nagrinėjama Lietuvos prezidentų 1993 m. ir 1998 m. rinkimų kampanijos metu formuota prezidentinio naratyvo struktūra, prezidento institucijos bendrojo pasakojimo bruožai. Tiriant prezidento instituciją atspirties tašku pasirinkta Walterio R. Fisherio naratyvo paradigma, kuria teigiama, kad žmogaus kaip Homo narrans tikrovė struktūruojama per pasakojimus.

Siekiant atskleisti prezidentinio naratyvo sąrangą tiriamos prezidentų A. Brazausko ir V. Adamkaus autobiografijos, taip pat į tyrimą kaip kontrolinis atvejis įtraukiamas rinkimų nelaimėjusio kandidato į prezidentus V. Landsbergio autobiografija. Analizė atliekama remiantis išplėsta Miekės Bal struktūralistine naratyvo nagrinėjimo prieiga.

Turinys

Įvadas.....	6
1. Naratyvo paradigma.....	12
2. Autobiografinio kūrinio bruožai.....	17
3. Naratyvo analizės principai.....	21
4. Prezidentinių autobiografijų analizė.....	26
4.1. Algirdas Brazauskas. Ir dabar dirbkime Lietuvai.....	26
4.2. Profesorius Vytautas Landsbergis.....	33
4.3. Valdas Adamkus. Namai.....	39
4.4. Lietuvos prezidentinis naratyvas.....	46
Išvados.....	49
Literatūros sąrašas.....	52
Summary.....	55

Ivadas

Politinės lyderystės tyrimuose siekiant identifikuoti ir analizuojant lyderių iškilimą daromos trys esminės prielaidos. Visų pirma, pripažįstama, kad politiniai lyderiai yra nepriklausomi veikėjai – jie gali laisvai veikti, todėl yra atsakingi už savo priimamus sprendimus. Lyderiai savo veiksmais siekia įgyti, o įgiję padidinti turimą galią, poveikio aplinkiniams mastą. Galiausiai, kalbant apie lyderių iškilimui būtinus pasekėjus sutinkama, kad palaikytojai, rinkėjai taip pat yra laisvi apsispręsti, jie gali rinktis, ką palaikyti, o rinkiminėse sistemose – už ką atiduoti savo balsą, taip irgi parodydami paramą.¹

Vienas svarbiausių politinių postų Lietuvoje – prezidento postas. Rinkimai į prezidentus išskirtiniai tuo, jog vieninteliai yra vykdomi visuotinai ir tiesiogiai, t.y. visi rinkėjai gali išreikšti savo valią renkant prezidentą, o didžiausio bendro rinkėjų palaikymo sulaukęs kandidatas laimi rinkimus. Balsuojama už konkretų asmenį priešingai nei nepersonalizuotose, partiniais sąrašais struktūruotuose kad ir proporcinio atstovavimo principu grįstuose Seimo rinkimuose daugiamandatėje apygardoje. Be to, rinkimuose balsuoti gali visi balsavimo teisę turintys priešingai nei regioniniu principu segmentuojamuose kad ir mažoritariniuose Seimo rinkimuose vienmandatėse apygardose. Tokiu būdu prezidentas tampa vieninteliu taip tiesiogiai visuomenės bendrai išrinktu valdžios atstovu.

Visuotinis balsavimas kartu reiškia, kad rinkėjais yra ir nebūtinai gerai dalyko esmę išmanantys individai – dėl to, kam bus patikėta plačios aprėpties politinė valdžia sprendžia žmonės, kurių dauguma neturi jokio supratimo, ekspertinių žinių apie prezidento pareigas ar valstybės veikimo bei valdymo specifiką, o ir, apskritai, nebūtinai domisi ar mano išvis esant verta domėtis politiniais klausimais. Taigi esti kažkokie kiti pasirinkimo kriterijai, kurie atviri net ir specifinio srities žinojimo neturinčiam individui.

Būtent apie tai ir kalba Walteris R. Fisheris plėtodamas savąjį naratyvo paradigmą, kuria teigia, kad visi žmonės dalyvauja pasaulyje ir jį supranta per pasakojimus, lygiai taip vykdoma ir tarpusavio komunikacija. Tokiame naratyvų kuriamame pasaulyje visi individai šiuo požiūriu yra lygūs – kiekvienas iš prigimties geba kurti ir vertinti kitų kuriamus pasakojimus. Skirtingai nei tikrovės aiškinimui paprastai pasitelkiamoje

---

¹ Lewis J. Edinger, „The Comparative Analysis of Political Leadership“, *Comparative Politics*, Vol. 7, No. 2 (Jan., 1975), 258.

racionalaus pasaulio paradigmoje, vertinimas priklauso ne nuo atitikties universaliems priešastiniams dėsniams, o nuo subjektyviai reiškiamos naratyvo tiesos – per pasakojimą gimsta individas turintis savą požiūrį, savaip motyvuojantis atliekamus veiksmus.²

Politinis autobiografinių pasakojimų vaidmuo kyla iš įsitikinimo, jog gyvenimas suvoktinas kaip neprieštaringa veiksmų seka vedanti kažkokio iš anksto turimo ir nekintamo tikslo link.³ Tokiu būdu autobiografinis pasakojimas apie save tampa moraline konstrukcija siūlančia pasaulio aiškinimą ir galimo veikimo pasirinkimą. Pateikiamas individo pasakojimas gretinamas su auditorijos jau turimais, bendraisiais pasakojimais, kurie ir sudaro jos regimos tikrovės vaizdinį. Sprendžiant dėl naujo politinio lyderio, galiausiai, pasirenkamas toks siūlomas kandidato naratyvas, tad ir pats kandidatas, kuris geriausiai atliepia bendruosius rinkėjų turimus pasakojimus – jau turimas moralines konstrukcijas. Taip išrinktas prezidentas atspindi tuometės rinkėjų visumos poreikius, o patys visuotiniai prezidento rinkimai tampa visuomenės sprendimu dėl viešojo naratyvo – rinkėjai balsuodami virsta valstybinio pasakojimo bendraautoriais, pasirenka, koks veikimo modelis ir pasaulėžiūra bus moraliai pateisinami tuometėse aplinkybėse, kas taps nauju bendruoju pasakojimu, savaime suprantamu tikrovės vertinimu.⁴

Taigi politinis lyderis autobiografiniu pasakojimu turi atliepti rinkėjų valią, nes ši turi sprendimo galią, kam atiduoti politinę valdžią. Šiuo atveju, kandidatų į prezidentus autobiografijos žymėtų politikų siekį įgyti valdžios pozicijas, tačiau jų sėkmę apsprendžia rinkėjų valia. Supaprastinus schemą gautume, jog kandidatai siekia rinkėjų palankumo, o tie patys rinkėjai sprendžia, ką palaikyti. Savo ruožtu rinkėjai siekia valdžios pozicijas iškeisti į priimtina pasakojimą, pasaulėvaizdį, o tą pasakojimą gali pasiūlyti tik kandidatas. Taigi suprastinus ir šį modelį gauname, kad rinkėjai siekia pasirinkti geriausią kandidatą į prezidentus, o tai lemia pats kandidatas gebėdamas pasiūlyti tinkamiausią tikslinei auditorijai – rinkėjams – naratyvą. Tokiu būdu išrinktojo prezidento atsiskleidžiantis autobiografijoje formuojamas naratyvas tampa geriausiai išreikšta to meto rinkėjų turimų lūkesčių prezidento institucijos atžvilgiu forma.

---

² Walter R. Fisher, *Human communication as a narration: Toward a philosophy of reason, value, and action*, Columbia, SC: University of South Carolina Press, 1987, 68.

³ Jerome Bruner, "The autobiographical process", *Current Sociology*, 43 (2/3), 1995, 171.

⁴ Evan Cornog, *The Power and the Story: How the Crafted Presidential Narrative Has Determined Political Success from George Washington to George W. Bush*, New York, Penguin Press, 2004, 247-249.

Susidaro funkcinis santykis tarp lyderio ir jo pasekėjų, tarpusavio priklausomybės ryšys. Ir visgi pati pasakojimo situacija jau kuria galios santykį – pasakojantysis užima žinančiojo poziciją, tuo tarpu klausantysis tarsi lieka priklausomas nuo pasakojančiojo turimos vertingos informacijos.⁵ Vyksta dvigubas legitimizacijos procesas – politiniam veikėjui patikimi valdžios svertai už tai, kad šis drįsta savo pasakojimu išreikšti ir taip atnaujinti esamas moralines normas visuotinai numanomomis. Tad kuo sėkmingiau politinis veikėjas geba įgarsinti besikeičiančius rinkėjų poreikius ir pasaulėvaizdį, tuo daugiau galios jis įgyja.

Tai patvirtina prezidentinių studijų tyrimai. JAV jau nuo 1948 m. periodiškai atliekami kadenciją baigusiu prezidentų vertinimai rodo, kad svarbiausiais sėkmingo prezidentavimo aspektais tiek ekspertų, tiek šiuo atžvilgiu eilinių žmonių laikomi būtent prezidento gebėjimas tinkamai reaguoti į esamas aplinkybes, suvaldyti krizes ir pasiūlyti ateities viziją bei jos įgyvendinimo kelią.⁶ Visa tai atsispindi ir naratyvo paradigmoje – save įsteigti individų bendruomenėje norintis žmogus turi atsižvelgti ir prisitaikyti prie jau esamų bendrųjų pasakojimų, o pati linijinė autobiografinio pasakojimo struktūra ir retrospektyvi išėties pozicija lemia, kad per įvykių, veiksmų seką konstruojamas motyvuotas individo siūlomas veikimo modelis.

Autobiografinis pasakojimas lengviausiai ir kompleksiškiausiai atspindimas autobiografijose. Politikai patys ar padedami rašytojų rinkiminių kampanijų metu publikuoja savas autobiografijas ir per jas prisistato rinkėjams.⁷ Toks rinkiminis veiksmas nėra naujiena ir Lietuvos prezidentinių kampanijų istorijoje.

Būtent prezidentinės autobiografijos ir yra šio tyrimo dalykas – per autobiografijas atsiskleidžia ne tik individas, bet ir tuometės visuomenės būklė. Visuotinių rinkimų metu legitimizuotas prezidento autobiografinis naratyvas tampa visos tautos naratyvu, per konstruojamą herojaus genezę jame formuojamas ir valstybės istorijos vertinimas.⁸ Negana to, prezidentų autobiografijos kaip tęstinė naratyvų visuma leidžia kalbėti apie galimą įsitvirtinusių prezidentinio naratyvo struktūrą ir jos elementus.

---

⁵ Léon Dion, „The Concept of Political Leadership: An Analysis“, *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, Vol. 1, No. 1 (Mar., 1968), 4.

⁶ Jeffrey E. Cohen, „The Polls: Presidential Greatness as Seen in the Mass Public: An Extension and Application of the Simonton Model“, *Presidential Studies Quarterly*, 33, no. 4 (December), 2003, 918.

⁷ Cornog, 73.

⁸ Stanley A. Renshon, „Psychoanalytic Assessments of Character and Performance in Presidents and Candidates: Some Observations on Theory and Method“, Kn. Jerrold M. Post (sud.), *The Psychological Assessment of Political Leaders*, Michigan, The University of Michigan Press, 2003, 102.

Tyrimė nagrinėjami rinkėjų priimti, laimėtais rinkimais legitimizuoti prezidentiniai naratyvai plėtoti Algirdo Brazausko „Lietuviškos skyrybos“ ir Valdo Adamkaus „Likimo vardas – Lietuva: apie laiką, įvykius, žmones“⁹ autobiografijose. Taip pat analizuojama Vytauto Landsbergio 1997-1998 m. prezidento rinkiminėje kampanijoje pristatyta „Lūžis prie Baltijos: politinė autobiografija“¹⁰. V. Landsbergio autobiografinis naratyvas nesugebėjęs kaip prezidentinis pasakojimas, tai nesutrukdė politikui išlikti itin įtakingu politinės arenos veikėju. Todėl V. Landsbergio autobiografijos įtraukimas į tyrimą leidžia iškristalizuoti tai, kas sudaro būtent prezidentinio Lietuvos naratyvo struktūrą, kokie bruožai būdingi Lietuvos prezidentiniam pasakojimui, ko tikimasi iš prezidento pareigas užimsiančio politiko, o ne tėra būdinga strategija tokių pareigų neužimančio politinio žaidėjo sėkmingam pasakojimui.

Prezidento Algirdo Brazausko „Lietuviškos skyrybos“ pasirodė 1992 m., tad dar jam esant kandidatu į prezidentus. A. Brazausko autobiografinis pasakojimas užrašytas padedant ir literatūriniais redaktoriams, tačiau tai nekeičia fakto, kad knyga iš esmės yra A. Brazausko kūrinys – ji autorizuota ir auditorijai pristatyta prezidento vardu, pasakotojas ir pagrindinis veikėjas taip pat esti A. Brazauskas. Autobiografinį knygos pobūdį patvirtina ir tai, kad nepaisant išskirtinio dėmesio Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo laikotarpiui, visgi į jį žvelgiama kaip į A. Brazausko veiklos lauką, o visas „Lietuviškų skyrybų“ retrospektyvus pasakojimas įreminamas, priešingu atveju, tematiškai visai nebūtinomis kitų A. Brazausko gyvenimo laikotarpių patirtimis – knyga pradedama kiek platesne giminės istorija, o epilogė pateikiamas kreipimasis į Lietuvos žmones, rinkėjus liudija ir knygos kaip rinkimų kampanijos įrankio pobūdį.

1997-1998 m. prezidento rinkimų metu pasirodė net dvi kampanijos tikslams naudotos pretendentų autobiografijos – Aukščiausios Tarybos-Atkuriamojo Seimo vadovo Vytauto Landsbergio knyga „Lūžis prie Baltijos“ (1997 m.) ir prezidento Valdo Adamkaus „Likimo vardas - Lietuva“ (1997 m.). Vytautas Landsbergis atvirai įvardija išleistą knygą autobiografija, o rinkimų kampanijai skirtame internetiniame puslapyje džiaugiasi leidybine knygos sėkme.¹¹

⁹ Toliau – tiesiog „Likimo vardas - Lietuva“. Nagrinėjamas trečiasis, 1998 m. pasirodęs knygos leidimas.█

¹⁰ Toliau – tiesiog „Lūžis prie Baltijos“

¹¹ VRK, Kandidato į LR Prezidentus Vytauto Landsbergio rinkiminės kampanijos internetinis puslapis. „Naujienos“. <http://www.vrk.lt/statiniai/puslapiai/n/rinkimai/pr97/kandidatai/landsbergis/news.htm> [Žiūrėta 2017 05 01]

V. Adamkaus knyga „Likimo vardas - Lietuva“, kaip ir A. Brazausko atveju, parengta kartu su literatūriniu bendraautoriumi, visgi ir čia prezidento vardu nuosekliai pasakojama jo paties istorija. Knygoje daug dėmesio skiriama aplink prezidentą vykusiams įvykiams, tačiau pati knyga, kaip pripažįstama ir naujesnėse jos laidose, tapo būtent tuomečio kandidato į prezidentus rinkiminės kampanijos dalimi, V. Adamkaus prisistatymu rinkėjams, tad ir nuosekliu pasakojimu rinkėjų akyse įsteigiant norimą savąjį „aš“.¹²

Visus tris valstybės vadovus vienija priklausymas tai pačiai kartai, sutampantis aktyvaus politinio veikimo laikas. V. Landsbergis, A. Brazauskas ir V. Adamkus svarbiais politiniais veikėjais buvo tiek sovietmečiu, tiek ir nepriklausomoje Lietuvoje. Jie aktyviai veikė Lietuvai atgaunant nepriklausomybę, t. y. pereinant iš vienos sistemos – sovietų – į kitą. Transformacijos kryptis stipriai priklausė nuo šių trijų valstybės vadovų, kurie Lietuvai prezidentinėse pareigose, o ir ne tik jose, kartu vadovavo visą nepriklausomybės laikotarpį iki pat 2009 m..

Daug dėmesio autobiografiniuose tekstuose skiriama Lietuvos nepriklausomybės atgavimo aptarimui, o taip pat neišvengiamai ir autobiografų vaidmeniui šiame kelyje. Nors kalbama apie sovietmetį, autorių aptariamas Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo procesas, o po to dėmesys sutelkiamas į politiko veikimą nepriklausomybę atgavusios Lietuvos realijų fone, tačiau tai daroma iš trijų skirtingų pozicijų – Sąjūdžio lyderio V. Landsbergio, Lietuvos komunistų partijai vadovavusio A. Brazausko ir išeivijoje veikusio V. Adamkaus. Svarbu ir tai, kad autobiografijos išleistos jau Lietuvai atgavus nepriklausomybę, tad jose politikams tenka kurti nuoseklų pasakojimą vieningai apjungiantį jų politinį veikimą tiek sovietinės okupacijos, tiek ir nepriklausomybės laikotarpiais.

Prezidentinių autobiografijų tyrimas praplečia lietuviškas prezidentinių studijų ribas. Apskritai, ne tik akademinėje, bet ir viešojoje plotmėje nėra daug tyrimų nagrinėjančių išimtinai Lietuvos prezidentų veiklą, jau nekalbant apie prezidentų autobiografijų analizę. Iliustratyvus faktas ir tai, kad aptinkama vos viena viešosios nuomonės apklausa, kurioje domimasi vien tik prezidentų pareigas ėjusių asmenų vertinimu.¹³ Kita vertus, reiktų išskirti išsamias Raimundo Lopatos studijas apie atkūrusios nepriklausomybę Lietuvos valstybės vadovų geopolitines pažiūras ir

---

¹² Valdas Adamkus, *Likimo vardas - Lietuva: apie laiką, įvykius, žmones*, Kaunas, Santara, 1998, 204-205.

¹³ Spinter research, „Geriausiai vertinamas prezidentas – A. M. Brazauskas“, 2013 07 10. <http://www.spinter.lt/site/lt/vidinis/menu/top/9/home/publish/NTMyOzk7OzA=> [Žiūrėta 2017 05 02]

istorijos vertinimą.¹⁴ Paminėtina ir Lauro Bielinio disertacija „Kalbėjimo strategijos politiniame tekste“, kurioje atlikta Algirdo Brazausko viešų kalbų analizė.

Autobiografijų, autobiografinių tekstų tyrimų kryptčiai Lietuvoje bene didžiausią įtaką yra padaręs V. Kavolis ir jo studijos. Straipsnyje „Pradžios ir pabaigos“ V. Kavolis mėgina apčiuopti ne tik individų sąmonės struktūras, bet ir per tai atsiskleidžiančius laikmečio ir epochos kultūrinius bruožus. Pažymėtinas literatūrologės Gitanos Vanagaitės indėlis į autobiografinių tekstų analizę. Autobiografijų tyrimams Lietuvoje metodologiškai, o ir įtraukiant nepriklausomos Lietuvos laikotarpio tekstus svarbi literatūrologės disertacija „Asmens patirties sklaida autobiografijoje“.

A. Brazausko, V. Landsbergio ir V. Adamkaus autobiografijų tyrimas taip pat gali būti vertingas stengiantis geriau suprasti sovietmečio, pereinamojo laikotarpio ir nepriklausomybės meto Lietuvos politinį lauką. Apie veikimą vėlyvuju sovietmečiu, kasdienybės procesus, visuomenės reakciją į režimo ideologiją yra rašęs Tomas Vaiseta knygoje „Nuobodulio visuomenė“. Reikšminga Nerijos Putinaitės sovietmečiu formuotų reikšmių analizė, ideologijos kurtų mitų dekonstravimas knygoje „Nenutrūkusi styga: prisitaikymas ir pasipriešinimas sovietų Lietuvoje“. Kiek kitokia sovietmečio visuomenės tyrimų kryptimi einama Ainės Ramonaitės ir Jūratės Kavaliauskaitės „Sąjūdžio ištakų beiškant: nepaklusniųjų tinklaveikos galia“, kur plėtojama savaimios, nuo režimo ideologijos atskirai kuriamos pagrindinės visuomenės okupacijos metais idėja. Taip pat pažymintina autorių kolektyvo vadovaujamo A. Ramonaitės knyga „Nematoma sovietmečio visuomenė“. Pokomunistinę transformaciją apžvelgdamas ir Lietuvos atvejį yra nagrinėjęs Zenonas Norkus monografijoje „Kokia demokratija, koks kapitalizmas?“.

Taigi prezidentinių naratyvų analizė vertinga kaip leisianti atskleisti ne tik asmeninius A. Brazausko, V. Landsbergio ir V. Adamkaus veiksmų motyvus, veikimo modelį ar laikmečio visuomenės būvį, siūlomą valstybės istorijos interpretaciją, tačiau ir identifikuoti prezidento institucijos padėtį – t.y. per susidariusią prezidentinio naratyvo struktūrą turėtų išaiškėti, kokio pasakojimo tikimasi iš prezidentu norinčiųjų būti. Valstybės prezidentų pasakojimus suprasti svarbu, nes šie lemia ir ateities pasakojimų struktūrą, o taip pat ir politinio lauko dinamiką. Tai reiškia, kad kartu bus apžvelgiama kaip V. Adamkaus pasakojimas dera su jo pirmtako A. Brazausko

¹⁴ Kalbama apie Raimundo Lopatos tyrimus knygoje „Lietuva kaip problema: filosofiniai istoriniai politikos tyrinėjimai“ (Alvydas Jokubaitis ir Raimundas Lopata, *Lietuva kaip problema: filosofiniai istoriniai politikos tyrinėjimai*, Vilnius, Tyto alba, 2014)

prezidentiniu naratyvu. Tačiau svarbiausiu tyrimo tikslu yra būtent 1993 m. ir 1998 m. rinkimuose per nugalėjusiųjų autobiografinius naratyvus suformuoto bendro prezidento institucijos naratyvo analizė – prezidento institucijos vaidmens Lietuvos politinėje arenoje nustatymas.

Tam pasiekti bus atlikti šie uždaviniai: 1) identifikuojami naratyvo paradigmos bruožai ir išryškinama autobiografijos žanro specifika, 2) išplėstu Mieke's Bal struktūralistinės naratyvo prieigos nagrinėjimo instrumentu atliekama A. Brazausko, V. Landsbergio ir V. Adamkaus autobiografijose kuriamų individualių naratyvų analizė, 3) tiriamas prezidentinio naratyvo pokytis tarp 1993 m. A. Brazausko ir 1997 m. V. Adamkaus pasakojimų, 4) struktūruojami bendri Lietuvos prezidentinio naratyvo bruožai.

1. Naratyvo paradigma

Pasaulis reiškiasi ir yra kuriamas per ženklus, simbolius, per kalbą. Jeigu ir yra tai, ką galima atrasti kaip esantį ten, už kalbos, tai vis tiek turėtų būti išreikšta vienintele prieinama komunikacijos forma – kalba. Kalba nėra įkalinta tikrovėje, kurią turi atspindėti, priešingai, būtent kalba leidžia reikšmei būti. Tikrovė atrandama, tad konstruojama per kalbą. Svarbu tampa ne tai, kas yra, o tai, kas išreikšta.¹⁵ Taigi nesant metalingvistinių raiškos formų, pasaulis mums pažįstamas kaip diskursų erdvė, nes, tokiu atveju, kalbą galima lyginti tik su kalba. Kartu tai reiškia, kad nebelieka atskaitos taškų, tikrovės už kalbos, iš tikro taip nebelieka nieko tikra – galiausiai, tikrovė pati savaime nėra tokia svarbi, kur kas svarbesnė yra tikrovės iliuzija, įtikinimas savąja tikrovės versija kaip universalialia.

Diskursų valdomame pasaulyje galima išskirti tris skirtingus tikslus turinčius kalbėjimo būdus: poetinį, dialektinį ir retorinį.¹⁶ Literatūrinio, poetinio kūrinio funkcija yra atskleisti emociją, grožį savaime. Pasitelkus metaforas, įvairias raiškos priemones – formas ypatybes – sukuriamas atskiras nuo tikrovės autoriaus fiktyvus kūrinio pasaulis. Meno kūriniai svarbus vidinis nuoseklumas, o ne vaizduojamo

---

¹⁵ Terrell Carver, „Discourse analysis and the ‘linguistic turn’“, *European Political Science*, 2(1), 2002, 50-52.

¹⁶ John Louis Lucaites and Celeste Michelle Condit, "Re-constructing narrative theory: A functional perspective", *Journal of Communication*, Vol. 35 (4), 1985, 92.

pasaulio tikėtinas egzistavimas už kūrinio ribų ir suderinamumas su išoriniu pasauliu.¹⁷

Dialektika – tokiu principu veikia kad ir mokslo pasaulis – tuo tarpu, priešingai, susitelkia į turinį – čia svarbu rasti tai, kas tikra, išryškinti, identifikuoti tiesą ją suprantant per fakto ir fikcijos skirtį. Faktais tampa tie simboliai, kurie atitinka žmogaus patirtą tikrovę, jos gali būti paneigti ar patvirtinti, o fikcija įvardijama visa, kas neturi būtino ryšio su tekstui išoriniu, žmogaus jau pažintu pasauliu.¹⁸ Tačiau nors ir remiamasi kontekstiniu žinojimu, vertinamas išlieka vien teksto pasaulis – neišeinama iš kūrinio pasaulio, tikrinami kūrinio argumentai. Pagal atitiktį pažįstamai tikrovei – tiesai – nusakoma tokio kūrinio vertė.

Galiausiai, retorika kaip kalbėjimo būdas yra ne kas kita, o galios siekis. Retorinis diskursas apjungia estetinio ir dialektinio kalbėjimo veikimo būdus. Reikšminga yra tiek forma, tiek ir turinys, tačiau esminis tikslas yra poveikis auditorijai, t.y. retorinis tekstas pats savaime nėra svarbus, kaip kad poetikos ar dialektikos atveju, svarbus tik šių elementų poveikis užtekstinei tikrovei. Instrumentiškai pasinaudojus pretenzija į grožio ir tiesos gynybą iš tikro norima paveikti auditoriją, įgyti galios. Turinys ir forma tokio retorinio diskurso pritaikomi atsižvelgiant į tikslinę auditoriją ir specifinį kalbėjimo situacijos kontekstą. Galia įgyjama emociškai įtikinus pateikiamojo pasaulio veikimo principų tikrumu, tarsi suteikiant auditorijai norimus žvelgimo į pasaulį lėšius, taip paruošiant dirvą kalbėtojo tikslų įgyvendinimui.¹⁹

Retorikos principais remiasi ir W. R. Fisherio naratyvo paradigma. Pasak Kennetho Burke'o, žmogaus gyvenimas yra pasakojimas dalyvaujantis kitų gyvenančiųjų pasakojimų visumoje – gyvenančių dabar, praeityje ar ateityje. Jau žmogui gimstant vyksta toks nesibaigiantis pokalbis – į pasakojimų pasaulį ateinama tarsi pavėlavus, tad individas yra priverstas klausytis kitų aplink pasakojamų istorijų – suprasti jų kuriamą tikrovę, suprasti kontekstą, o tada, jas įvertinęs, per savo naratyvą įsisteigia ir pats.²⁰ Žmogaus gyvenimas kuriamas per naratyvą, būtent pasakojimas yra natūrali žmogaus egzistencijos forma – nuolat kuriamas ir perkuriamas vidinis žmogaus, o ir bendrai kuriamas visuotinis naratyvų laukas leidžia šiaip jau chaotiškam aplinkiniam

---

¹⁷ Chatman, Seymour, *Story and Discourse: Narrative Structure in Fiction and Film*, Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1978, 43-47.

¹⁸ Lucaites, 93.

¹⁹ Lucait, 93-94.

²⁰ Kenneth Burke, *Philosophy of Literary Form*, New York: Vintage Books, 1957, 94-97.

pasauliui – kitaip vien bereikšmių potyrių srautui – suteikti prasmę, vientisą struktūrą.²¹ Taigi W. R. Fisheris siūlo į žmones žvelgti, visų pirma, kaip į *Homo narrans* – pasakojančiuosius. Pasauliui reiškiantis per simbolius, visi tarpusavio santykiai, komunikacija yra vykdoma juos sujungiant į nuoseklius pasakojimus, t.y. atskiri įvykiai, kuriuose atliekami veikėjų sprendimai įpinami į vientisą seką laiko eigoje. Tad ir visa žmogaus veikla, veiksmų pasirinkimas prasmingas tiek, kiek dera prie jo kuriamo naratyvo.²²

Naratyvas yra visas sritis apglėbiantis veiksnys, t.y. veikiamas remiantis naratyvo logika. Tai reiškia, kad dialektinis ir poetinis kalbėjimas taip pat pasiduoda naratyvo principams. Tiesa ir grožis, mokslas ir menas yra politinio galios žaidimo įrankiai. W.R. Fisheris teigia, kad vyraujančią racionalaus pasaulio paradigmą turi pakeisti geriau tikrovę atliepanti naratyvo paradigma. Šiuo atveju, autorius vėlgi naudoja tą pačią strategiją – galutinai neatmeta racionalaus pasaulio paradigmos teiginių, kad žmogus yra 1) racionali būtybė, 2) žmogaus komunikacija, tad ir veikimas yra grindžiamas argumentu – priežastinių ryšių struktūromis, 3) argumentavimas atliepia srities reikalavimus, 4) racionalumas apibrėžiamas kaip dalyko išmanymas, argumentavimo gebėjimai ir srities taisyklių išmanymas, 5) pasaulis suvokiamas kaip loginių uždavinių, kuriuos reikia išspręsti, visuma. Ne, visa tai gali būti, naratyvo paradigma tokį požiūrį tiesiog inkorporuoja į savąjį pasaulio aiškinimą. Taip naikinamas dualizmas – naratyvui lygiai svarbu ir faktas, ir fikcija, priežastiniai ryšiai ir vertybės, intelektas ir vaizduotė, jei tik šie netrukdo pasakojimo vientisumui ir daro norimą poveikį tikslinei auditorijai. Ir visgi, pagal W. R. Fischerio naratyvo paradigmą, 1) žmonės, pirmiausia, suvoktini kaip istorijų pasakotojai, 2) žmogaus sprendimų priėmimo ir komunikacijos modusas yra „gerosios priežastys“, kurios savo esme yra situacinės, 3) „gerosios priežastys“ yra lemtos istorijos, biografijos, kultūros ir charakterio, 4) racionalumas apibrėžiamas paties individo kaip pasakojančios būtybės – generalistinį, objektyvų racionalumą keičia subjektyvus naratyvo racionalumas, kuris susideda iš naratyvo vientisumo ir naratyvo adekvatumo vertinimo, 5) galiausiai, pasaulis reiškiasi kaip pasakojimų visuma, tarp kurių tenka rinktis norint būti – gyvenimas suvokiamas kaip nuolatinis pasakojimo kūrimo ir

---

²¹ Gordon Pradl, *Narratology: The Study of Story Structure*, ERIC Digest, 1984, 10. [Žiūrėta 2016-01-02] <<http://www.ericdigests.org/pre-921/story.htm>>.

²² Fisher, 62-63.

perkūrimo procesas.²³ Būtent per pasakojimą apie save kitiems individas įsisteigia kitų žmonių akyse – jo pasakojimas apie save veikia jų pasakojimus apie save pačius.

Naratyvo paradigma yra ontologinė sistema. Ji grindžiama pasakojimu, jog pasaulį kuria pasakojimai. Tuo tarpu racionalaus pasaulio paradigma negali savęs paaiškinti vien savų metodų pagalba – tikėjimas žmogaus racionalumu, priežastiniais ryšiais ir argumentų jėga vis dėlto neišvengiamai remiasi į tikėjimą, vertybinį nurodymą, kaip elgtis, į „gerąją priežastį“. Būtent tuo aiškinama naratyvo paradigma – žmogus tapatinasi su pasakojimu tada, kai juo įtiki, kai naratyvas pateikia gerą priežastį jį priimti. Tai gali reikšti, kad 1) pasakojimas atitinka tai, ką mes galvojame žinantys ir ką vertiname kaip teisingą, 2) atrodo tinkamas neišspręstiems klausimams nagrinėti, 3) žada norimą rezultatą, 4) suderinamas su, mūsų įsitikinimu, idealiu veikimo būdu.²⁴ Atitikdamas šias sąlygas racionalios žmogaus prigimties modelis irgi gali tapti dar vienu tikėtinu pasakojimu, tad naratyvo paradigmos dedamąja.

Verta pažymėti, kad lygiai toks ir santykis su poetika – menas kuria metaforas, simbolius, o tai reikalauja jiems suteikti reikšmes. Reikšmių suteikimas, savo ruožtu, yra įtikinėjimo procesas, galios laukas.²⁵ Turint omeny, jog individas vertindamas pasakojimus žvelgia ir į jų adekvatumą jau turimiems pasakojimams, menas, o ir mokslas ne tik tampa galios siekimo įrankiu, bet ir vienokio ar kitokio pavidalo jų atsiradimas yra tiesiogiai priklausomas nuo jau įsitvirtinusių pasakojimų. Taigi, pasak Jerome'o Brunerio, galima pabėgti nuo mokslo, bet negalima išvengti kultūros.²⁶ Pasakojimai struktūruoja tikrovę ir kartu lemia, kokie nauji pasakojimai bus kuriami.

Esami pasakojimai lemia ir kartu yra perkuriami naujai priimtų naratyvų, atspindi esamą struktūrą ir ją keičia siūlydami norimą moralinį vertinimą – galia pasiekama per į tikslą vedamą pasakojimą, kur tikslas apsprendžia pasakojime minimų veikėjų ir įvykių moralinius įverčius.²⁷ Tokiu būdu įteigiama vertybinė kryptis, kuria, siekiama, tikslinė auditorija turėtų vadovautis savo sprendimų priėmimo – būtent į tai ir nukreiptas visos galios žaidimas, retorinė įtikinėjimo strategija. Kadangi naratyvas yra moralinė konstrukcija, tai ir naratyvo adekvatumo turimiems pasakojimams kriterijus reiškia, jog yra turimas pasakojimų tinklas, juo grindžiama vertybių sistema. Tokiu atveju, bendrai priimamų pasakojimų visuma kuria auditoriją jungiamą bendrosios

---

²³ Fisher, 64-68.

²⁴ Ten pat, 194.

²⁵ Kenneth Burke, *A Rhetoric of Motives*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1950, 172.

²⁶ Jerome Bruner, "The autobiographical process". *Current Sociology*, 43 (2/3), 1995, 176.

²⁷ William F. Lewis, "Telling America's story: Narrative form and the Reagan presidency", *Quarterly Journal of Speech*, Vol. 73 (3), 1987, 290.

išminties, „sveiko proto“ (angl. *common sense*), o tai veda prie savaimė suprantamų elgesio normų visuomenėje įsigalėjimo.²⁸ Naratyvo adekvatumo kriterijus išreiškia vertybinę naratyvo dimensiją.

Šalia naratyvo panašumo į tikrovę, t.y. atitikimo jau turimiems pasakojimams, naratyvo racionalumo koncepciją sudaro ir antrasis labiau į formą nukreiptas dėmuo – vientisumas. Vidiniai pasakojimo elementai neturi prieštarauti vienas kitam – taip užtikrinama struktūrinė naratyvo darna; pasakojimas turi atliepti oponuojančių diskursų keliamus klausimus, atremti kontrargumentus, motyvuoti skirtingą svarbių įvykių atranką lyginant su kitais panašiais naratyvais – taip tenkindamas materialaus suderinamumo reikalavimą. Galiausiai, naratyvinis pasakojimas išsiskiria veikėjams skiriamu dėmesiu. Istorijos įtikinamumas stipriai priklauso nuo auditorijos noro tapatintis su pagrindiniu pasakojimo veikėju. Viso pasakojimo eigoje turi būti išlaikyta vidinė veikėjo logika, veikėjo veiksmai turi sudaryti neprieštariną, vientisą paveikslą.²⁹

Ir vis dėlto, pabrėžtina, kad pagrindinis pasakojimo vertinimo matas – naratyvo racionalumas – yra ne kas kita, o prigimtinis gebėjimas. Žmogus suvoktinas kaip pasakojimais gyvenanti būtybė. Tad kiekvienas yra pajėgus atlikti pateikto pasakojimo vertinimą. Įtikėjimas priklauso vien nuo paties įtikėtojo vertinimo – tai individualus veiksmas. Perėjimas prie naratyvo racionalumo žymi individualizuoto reikšmių pasaulio atsiradimą – universalias priežastines grandines pakeičia veikiančiojo įvykių sekoje veiksams suteikiami motyvai. Tai drauge reiškia, kad naratyvo racionalumas atveria savos interpretacijos galimybę. Todėl įtikinti galima tik potencialų įtikėtoją, taigi pasakojimas turi būti priderintas prie specifinės auditorijos esančios specifiniame kontekste. Ir visai nesvarbu, kokios priemonės tam bus pasitelktos – logika, emocijos, vertybės yra lygiavertės aibės ieškant auditorijai paveikios gerosios priežasties įtikėti siūlomam naratyvu.

Priimtas pasakojimas kuria ryškius vaizdinius, istorijas, pritaikomas paties skaitančiojo kasdieniame gyvenime. Toks pasakojimas yra ne tik nuoseklios struktūros, bet ir įtaigus – jau įsitraukus į pasakojimo erdvę naratyvo spragos užpildomos paties skaitytojo pastangomis. Įtraukus į pasakojimą, įtikėjus juo skaitytojas prieina išvadų, kurios daro įtaką jo paties gyvenimo pasakojimui – priimto

---

²⁸ Chris Rideout, “Storytelling, Narrative Rationality, and Legal Persuasion”, *14 Legal Writing: J. Legal Writing Inst.*, 53, 2008, 75-77, 86.

²⁹ Fisher, 47.

pasakojimo neatitinkanti realybė imama vertinti skeptiškai, o vėliau atliekami sprendimai atliepia tokiu būdu jau papildytą turimų pasakojimų visumą.³⁰

2. Autobiografinio kūrinio bruožai

Žmogaus veiksmai, visų pirma, yra įkūnijimas paties individo veiksmui suteikiamų reikšmių, kurias norima išreikšti. Klaida būtų žmogaus veiksmus suprasti kaip nulemtus bendrųjų – fizikinių, biologinių, psichologinių ar socialinių – dėsnų.³¹ T.y. bendrieji dėsniai galioja, tačiau veikimas grindžiamas ir pradedamas tik esant motyvuotam individo apsisprendimui veikti. Pasak Hannah'os Arendt, būtent veiksmas, gebėjimas nuspręsti, atlikti sprendimus, tad kažko naujo sukūrimas žmogų paverčia unikaliu individu, išskiria jį iš kitų. Kita vertus, svarbu pažymėti, kad žmogaus veiksmas savyje visad slepia nenumatomumo ir negrįžtamumo dėmenis.³² Tai reiškia, kad veikiantysis – individas – atlikdamas konkretų veiksmą siekia tikslų, kurie nebūtinai bus pasiekti tą veiksmą atlikus. Veiksmo rezultatai gali neatitikti pradinių veikimo motyvų. Taigi individo veiksmai, kaip teigia J. Bruneris, reikalauja paaiškinimo – priežasties ir pasekmės ryšys neatspindi veiksmo motyvų, tad neatspindi ir individo. Kadangi individas galimas suvokti vien per jo motyvus, tad ir vertinamas turi būti būtent individo konstruojamas pasakojimas, jo paties reflektiviai apibendrinta veiksmų visuma.³³ Tokia refleksija ir yra autobiografija.

Pasakojimų pasaulyje autobiografinis naratyvas yra pasirodymo kitiems būdas. Naratyvo struktūruojamoje tikrovėje būtent tik per pasakojimą apie save sukuriamas norimas „aš“. Nėra gyvenimo savaime, jį reikia išreikšti ir tik tuomet jis, o kartu ir pasakojantysis, gali būti pasiekiamas kitiems.³⁴ Gyvenimas ir naratyvas taip tarpusavyje susiejami: gyvenimas tampa gyvenimo pasakojimu – autobiografija – atliepiančiu naratyvo kūrimo taisykle. Įsteigiamas autobiografinis pasakojimas turi tenkinti naratyvo racionalumo bei gerųjų priežasčių kriterijus – t.y. įsilieti į jau esamų istorijų tinklą, būti neprieštaringas, nešti normatyvinę, deramą būvį nustatančią žinią.

³⁰ Melanie C. Green and Timothy C. Brock, "The role of transportation in the persuasiveness of public narratives", *Journal of personality and social psychology*, Vol. 79 (5), 2000, 703.

³¹ Donald E. Polkinghorne, *Narrative Knowing and the Human Sciences*, Albany, State University of New York Press, 1998, 142.

³² Hannah Arendt, *Žmogaus būklė*, Vilnius, Margi raštai, 2005, 294 ir 220.

³³ Jerome Bruner, *Acts of Meaning*, Cambridge, Harvard University Press, 1990, 105.

³⁴ Jerome Bruner, „Life as Narrative“, *Social research*, Vol 71, No 3, Fall 2004, 692.

Ir visgi svarbu pažymėti, kad taip per konstruojamą naratyvą tikrovei tvarką suteikti bandantis individas – racionalizuojantis įvykius ir juos jungiantis į laiko tėkmėje kuriamą seką, neprieštaringu pasakojimu motyvuojantis savo priimtus sprendimus – pirmiausia rūpinasi visai ne savojo gyvenimo, koks jis buvo ir yra, perteikimu. Autobiografija nėra nukreipta į autorių, jo atspindėjimą kaip tokį, veikiau tai įrankis autoriaus užtekstinių tikslų įgyvendinimui. Autobiografijos kūrimas neišvengiamai yra retorinis veiksmas – siekiama, jog pasakojimas, o per tai ir pasakojantysis, būtų priimtas, įgytų galios veikti ir paveikti skaitančiuosius, tam tikrą tikslinę auditoriją, o ne atskleistų už bendrųjų pasakojimų visiškai nepriklausomai esančią nepažiną autoriaus asmenybę.³⁵

Autobiografiniam žanrui būdinga autoriaus, pasakotojo ir pagrindinio veikėjo vienovė.³⁶ Vis dėlto, autobiografijos autorius tarsi taip ir lieka už teksto, o skaitytojai įgyja galimybę pažinti ne patį autobiografą, o tik jo konstruojamą personažą veikiantį autoriaus vardu. Kita vertus, autobiografas galiausia vis tiek tampa savojo naratyvo įkaitu – individualūs naratyvai įsilieja ir keičia bendrą pasakojimų lauką, tad kinta visuomenė, o kartu ir joje gyvenančiųjų – pasakojančiųjų – padėtis. Be to, pats autobiografas kitiems tampa pažįstamas vien kaip papasakotasis personažas, su juo sąveikaujama kaip kad būtų sąveikaujama su tokiu pasakojimo veikėju, nes niekaip kitaip, vien tik per autobiografinio naratyvo pagrindinį veikėją autorius tėra atpažįstamas. Taigi naratyvui įsitvirtinus autobiografijos autorius pradeda gyventi papasakotą gyvenimą, pasakojimo veikėjo gyvenimą. Negana to, visi autoriaus tolimesni veiksmai aplinkos vertinami pagal atitiktį jau priimtam pasakojimui. Tokiu būdu autorius auditoriją įtikinęs savo sukonstruotu autobiografiniu naratyvu tos pačios auditorijos yra priverčiamas pats tuo pasakojimu apie save patikėti. Taigi autobiografiniu pasakojimu žmonės tiki save esant savimi.³⁷

Papasakotas gyvenimas daugiau ir pirmiausia yra autoriaus vaizduotės kūrinys, o ne turimų patirčių, tad atminties vaisius.³⁸ T.y. vertingos tik tos patirtys, kurioms individas suteikia reikšmę įtraukdamas jas į tam tikrai tikslinei auditorijai skirtą autobiografinį naratyvą. Pasak Sidonie Smith, galima pasakyti ir dar stipriau – jei

³⁵ Jerome Bruner, „Self-making and world-making“, Kn. Jens Brockmeier ir Donal Carbaugh (sud.), *Narrative and Identity*, Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, 2001, 55.

³⁶ Gitana Vanagaitė, *Autobiografijos teorijos pagrindai*, Vilnius, Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2008, 27.

³⁷ Sidonie Smith, „Performativity, Performativity, Autobiographical Practice, Resistance“, *a/b: Auto/Biography Studies*, 10:1, 1995, 18-21.

³⁸ Bruner, *The autobiographical process*, 176.

gyvenimas yra gyvenimo pasakojimas, tai patirtys nesančios tame pasakojime negali būti laikomos patirtimis, nes naratyvų valdomame pasaulyje individo prieš pasakojimą tiesiog nėra ir, priešingai, individas įsteigiamas būtent per pasakojimą.³⁹ Tokiu būdu neatšaukiami nenumatyti veiksnių rezultatai gali būti eliminuojami juos tiesiog pamirštant, neperteikiant jų konkrečiai auditorijai arba subjektyviai išskyrus svarbius įvykius, o kitus atmetus, taip pakeičiant galimo vertinimo kontekstą. Taigi tai reiškia, kad pats gyvenimas tampa pasakojimo rezultatu. Įvykiai, patirtys nors ir sudaro pasakojimo karkasą, tačiau savaime nėra reikšmingi – svarbus vien jų įk kontekstinimas, įtraukimas į pasakojimo eigą, taigi autobiografo įvykiui suteikiama reikšmė, subjektyvi interpretacija kitų įvykių fone, o ne pats įvykis. Gyvenimas nėra atsimenamas toks, koks buvo, bet per pasakojimą, individualių reikšmių suteikimą, yra kuriamas.⁴⁰

Autobiografas gali siūlyti auditorijai įvairias savo paties versijas, įvairias selektyviai atrinktų įvykių sekas atskleidžiančias skirtingus moralinius veikimo nurodymus, jis yra laisvas eksperimentuoti. Tačiau norint, jog pasakojimas būtų priimtas, suteiktų trokštamas galios pozicijas, jis privalo atliepti tikslinės auditorijos poreikius – t.y. pasakojimas turi siūlyti gerą priežastį juo patikėti, taip pat darniai įsiliesti ir papildyti auditorijos turimų pasakojimų konstruojamą tikrovę. Taigi sėkmingas autobiografinis naratyvas reiškia būtent auditorijai priimtino „aš“ produkavimą.⁴¹

Tokiu būdu „aš“ visad yra ir istorijos, laikmečio kūrinys, ir individualiai besirinkti galinčio asmens atspindys. Anot Jameso Olney'aus, sunku kalbėti apie galutinai esantį individą, tačiau prasminga kalbėti apie nuolatinį tapimą žmogumi, t.y. žmogus suvoktinas kaip kintantis, jo pasakojimas nėra baigtinis, o visad galimas koreguoti, prisitaikant prie situacinių aplinkybių.⁴² Kiekviename individe yra visumos principas lygiai taip, kaip ir visuma sudaryta iš bendrai priimtų individualių pasakojimų. Dalis keičia visumą, o visuma verčia prie jos prisitaikyti dalį. Toks hermeneutinio rato principas būdingas ir naratyvų pasauliui, tad ir gyvenimui, tad ir autobiografijoms.⁴³ Žmogaus autobiografija, pasakojimas apie save, atspindi ir turimą kosmologijos vaizdinį. Taigi individo tapsmas individu galimas tada, kai papasakotasis „aš“ atliepia

---

³⁹ Smith, 18-21.

⁴⁰ Jerome Bruner, „The „remembered“ self“, Kn. Ulrich Nielsen and Robyn Fivush (sud.), *The remembering self Construction and accuracy in the self-narrative*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994, 43.

⁴¹ Smith, 21.

⁴² James Olney, *Metaphors of self: the meaning of autobiography*, Princeton [N.J.]: Princeton University Press, 1972, 6.

⁴³ Jerome Bruner, „The narrative construction of reality“, *Critical Inquiry* 18, Autumn, 1991, 7.

bendrašias tos visuomenės, kurioje nori įsisteigti, patirtis, bendrąją išmintį. Istorija, kuria auditorija įtiki, fiksuoja to momento visuomenės būklę. Kita vertus, ties tuo nesustojama – autobiografinis pasakojimas per įvykius – fiziką – perteikia buvimo pasaulyje pagrindus – metafiziką, – autobiografija įsteigtas autoriaus „aš“ tampa moraliniu pavyzdžiu norimai paveikti tikslinei auditorijai jos specifiniame kontekste.⁴⁴ Auditorijos legitimizuota autobiografija liudija būtent to meto visuomenės ir individo būseną.

Autobiografijai būdingas įsisteigimas jau pasakojamų istorijų pasaulyje ir gebėjimas tą žmogiškųjų santykių visumą perkeisti savuoju pasakojimu reiškia, kad individas apibrėždamas save turi gebėti išryškinti ne tik bendražmogiškąsias pasakojimo savybes, bet kartu ir pateikti savo individualybę atskleidžiantį asmens unikalumo liudijimą.⁴⁵ Abu elementai – tai, kas visuotina ir tai, kas individualu – paveikiame autobiografiniame naratyve darniai jungiami: bendrieji principai įtraukiami į individo pasakojimą, subjektyvizuojami, taip pasakojimą padarant suprantamą, suteikiant jam atpažįstamą, todėl leidžiančių auditorijai su juo tapatintis bruožų, tuo pat metu besiskleidžiantis unikalus individo požiūris, dėl kurio ir teverta klausyti kitaip jau juk lengvai nuspėjamų pasakojimų, įpinant jį šalia universalių patirčių objektyvizuojamas.⁴⁶ Taigi autobiografinis pasakojimas ne tik kalba apie tuometę auditorijos, kurioje norima įgyti galios ir taip įgyvendinti užtekstinius savo tikslus, padėtį, bet ir atskleidžia kuriančio istoriją individo visuomenei moraliai priimtus savųjų veiksmų motyvus, individo turimą įsitikinimų visumą.

Šiuo atžvilgiu ypač svarbi laiko dimensija. Autobiografija pateikiama kaip jau įvykusių įvykių visuminis vaizdas, retrospektyvus autoriaus veiksmų įsivertinimas. Autobiografiniam žanrui būdingas herojaus gyvenimo pasakojimas pradedant pastarojo vaikystės epizodais ar net senesnių už herojaus gimimą giminės istorijų apibūdinimu ir istorijos vystymas per skirtingus žmogaus gyvenimo etapus ligi pat autobiografijos pasirodymo dienos – dabarties momento. Taigi autobiografijai būdinga dviguba laiko tėkmė – viena vertus, herojaus pasakojimas kuriamas einant jo veiksmų pėdsakais iš praeities į ateitį, kita vertus, pats pasakotojas jau yra toje autobiografinėje ateityje, ten, kur kūrinys pasibaigia. Autobiografinis herojaus vystymosi kelias nors funkciškai ir pasakojamas iš minimame momente esančio

---

⁴⁴ Olney, 25.

⁴⁵ Ten pat, 8, 18-20 ir 32-33.

⁴⁶ Craig R. Barclay ir Thomas S. Smith, „Autobiographical Remembering: Creating Personal Culture“, Kn. Michael Conway et al (sud.), *Theoretical Perspectives on Autobiographical Memory*, , 77.

herojaus pozicijų, t.y. vaikystės epizodai tarsi aptariami vaiko lūpomis, tačiau iš tikro kalbama jau turint ateities, galutinį žinojimą.⁴⁷ Tad autobiografijoje esminę vietą užima ne buvęs žmogus, davęs pradžią dabar esančiam, o būtent dabar esantis individas – paradoksaliai, kaip tik jis yra ankstesniųjų savęs kūrėjas.

Visi veiksnių vertinimai pateikiami iš autobiografijos paskelbimo momento pozicijų. Tai reiškia, kad naratyvas konstruojamas kuriant iliuziją, jog atskleidžiamas „aš“ nūgyventame laike, taip pamažu sulipdant autobiografiją rašančiojo asmenybės paveikslą, tačiau iš tiesų viskas vyksta atvirkščiai – dabarties individo, autobiografijos pasakotojo bruožai yra išskaidomi po praeities įvykius. Kuriamas autobiografui reikalingas norimas „aš“ – juo siekiama įsiteikti tikslinei auditorijai, pasiūlyti jai gerąją priežastį patikėti pasakotoju, kartu suteikiant jam galios pozicijas. Tad į naratyvą įtraukiamų įvykių sąrašas, o per tai ir moralinių pozicijų išryškinimas yra pasirenkamas stengiantis atliepti auditorijos poreikius. Kultūra, esamų pasakojimų išmanymas lemia autobiografo tinkamų atsiminimų atranką. Atrinkti įvykiai įkontekstinami, jiems suteikiama norima reikšmė. Taigi sėkmingas, priimtas autobiografinis pasakojimas žymi, jog pagrindinis autobiografijos veikėjas turi būti suvokiamas kaip to laikmečio prototipas, o jo veiksmai – moraliai priimtinos ir sektingos tuometės išgyvenimo strategijos.⁴⁸

3. Naratyvo analizės principai

A. Brazausko, V. Landsbergio ir V. Adamkaus autobiografijas kaip siūlytus prezidentinius pasakojimus galima tirti remiantis naratyvo analizės principais. Struktūralistinė naratyvo nagrinėjimo prieiga vertinga kaip leisianti išryškinti kandidatų – o A. Brazausko ir V. Adamkaus atveju vėliau ir prezidentų – autobiografijose politikų individualiai naudotas naratyvo struktūras, taip pat padėsianti identifikuoti ir bendrai prezidentiniam Lietuvos naratyvui būdingus bruožus, struktūrinę sandarą.

Naratyvą, pagal klasikinį apibrėžimą, verta nagrinėti pirmiausiai išskiriant tris pagrindines struktūrinės jo dalis – pradžią (galimybes), vidurį (realizaciją) ir pabaigą

---

⁴⁷ Mark Freeman, „From substance to story“, Kn. Jens Brockmeier ir Donal Carbaugh (sud.), *Narrative and Identity*, Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, 2001, 289

⁴⁸ Steven Weiland, „Jefferson and Erikson, Politics and the Life Cycle“, *Biography*, Vol. 9, No. 4, Fall, 1986, 294.

(išvadas).⁴⁹ Šiuo atveju, pradžia žymi būtinas aplinkybes reikalingas tolesniam pasakojimui vykti. Prieš pasakojimo pradžios momentą nebūtinai turi būti kažkas, t.y. jei kas ir vyko, tai nėra reikšminga pasakojimui, nes kitaip būtų įtraukta į jį. Pradžia nebūtinai kyla iš ko nors prieš tai esančio, tačiau iš jos būtinai turi sekti reikiamybė tolimesniam naratyvo veiksmui plėtoti. Pradžioje slypi prielaidos pasakojimo vyksmui, tačiau savaime jis nėra kryptingas – pradžios aplinkybės palieka platų spektrą jų realizavimo galimybėms. Tuo tarpu pabaiga apibrėžiama priešingai – į ją veda veiksmas vykstantis prieš ją pačią, tačiau nebūtinai turi kažkas vykti po pabaigos momento, t.y. pabaiga nebūtinai inspiruoja naujas pasakojimo plėtotes. Pabaiga pateikiamas viso pasakojimo apibendrinimas, ja pateikiama pradžios galimybių realizacijos vizija. Vidurinioji pasakojimo dalis, savo ruožtu, apjungia pradžią ir pabaigą – išskleidžia pradžioje užkoduotas aplinkybes, kurios ir atveda į rezultatą matomą pasakojimo pabaigoje.⁵⁰

Reikia pažymėti, kad politinis naratyvas išsiskiria tuo, jog retai kada būna baigtinis, turintis visa apimančią ir apsprendžiančią pabaigą. Juk tai reikštų, kad atsiduriama pasaulyje, kuriame nebėra ir nebereikia spręsti jokių problemų. Tokiame idealiame pasaulyje nebūtų reikalingas ir galintis padėti herojus – politikas.⁵¹ A. Brazausko, V. Landsbergio bei V. Adamkaus autobiografiniai pasakojimai baigiami „dabarties“, autobiografijų pasirodymo momente, tačiau jie nėra uždari, priešingai, jie pasibaigia kulminaciniame momente – tarsi atvedama į naują apsisprendimo situaciją to meto iššūkių kontekste. Herojaus likimas atiduodamas į skaitytojų, o kartu ir rinkėjų rankas. Būtent šie įgalinami rinkimų būdu, tad jau pasibaigus pasakojimui, pasidaryti savas išvadas – nuspręsti, ar patikėti politiko pateikiamu visuomenės būsenos vertinimu, siūloma politinė programa ir politiko gebėjimu jo paties aktualizuotas problemas įveikti. Politiko naratyvą vertinantys rinkėjai turi pasverti, ar brėžiamos galimybių ribos ir siūloma veikimo strategija tose aplinkybėse atitinka jų pačių jau turimus pasakojimus ir pasaulėvaizdį. Rinkėjams paliekama nuspręsti, ar patikėti politikui valdžios galias. Taigi prezidentinės autobiografijos pabaiga savyje koduoja prielaidas naujai politinei padėčiai rasti, t.y. laimėjimu rinkimuose įtvirtintas naratyvas tampa nauju rinkėjų, tautos pasakojimu.

---

⁴⁹ Mieke Bal, *Narratology: Introduction to the Theory of Narrative* (3rd ed.), Toronto, University of Toronto Press, 2009, 196.

⁵⁰ Aristotle, *Poetics*, Rev. T. A. Moxon, ed. J. M. Dent & Sons Limited, London, 1940, cituota iš Jan Hanska, *Reagan's Mythical America*, New York, Palgrave Macmillan, 2012, 9.

⁵¹ Jan Hanska, *Reagan's Mythical America*, New York, Palgrave Macmillan, 2012, 11.

Tiriant koks naujas prezidentinis naratyvas siūlomas svarbu rekonstruoti kandidatų autobiografinių pasakojimų fabulą. Pagrindinė pasakojimo linija – chronologiškai sudėliota įvykių seka arba kitaip fabula – kuria pasakojimą per ėjimą kulminacijos link, t.y. per fabulą atsiskleidžia linijinė pasakojimo struktūra, kur ankstesnis įvykis ir tik būtent jis, o ne pašaliniai pasakojimui nežinomi veiksniai veda prie vėliau įvyksiančiojo.⁵² Pasakojimo sudėtinių dalių – įvykių, veikėjų, laiko ir erdvės aplinkybių – atranką lemia autoriaus norimas pasiekti tikslas. A. Brazausko, V. Landsbergio bei V. Adamkaus rinkimų kampanijose naudojamomis autobiografijomis siekiama įsiteikti rinkėjui ir būti išrinktu į prezidento postą, tad naratyve plėtojamoms temoms yra nulemtos politiko gebėjimo numanyti visuomenei svarbius klausimus, atliepti jos turimus praecities įvykių, veikėjų, laikotarpių ir, apskritai, politinės ar socialinės konjunktūros vertinimus. Galiausiai, per savąjį pasakojimą pasiūlyti gerąją priežastį rinkėjams patikėti, jog būtent autobiografas gali tapti tuo herojumi, kuris vienintelis yra pajėgus įgarsintas problemas išspręsti.

Remiantis Miekės Bal plėtojama struktūralistine prieiga, rekonstruojant naratyvo fabulą į tyrimą turėtų būti įtraukiami tik funkciniai įvykiai. Tokie įvykiai identifikuojami pagal atitiktį trimis kriterijams. Visų pirma, įvykis svarbus analizei, jei lemia veikėjo būsenos, esamos padėties pokytį. Antra, šis pokytis, savo ruožtu, turi būti susijęs su veikėjo galimybe pasirinkti, t.y. per funkcinį įvykį parodoma, kad veikėjas savo pasirinkimu nulemia tolimesnę įvykių kryptį. Trečia, pasakojimas plėtojamas per konfrontaciją – kiekvienas funkcinis įvykis susideda iš dviejų veikėjų ir vieno veiksmo.⁵³ Vyksta dviejų stovyklų susidūrimas, per kurį formuojamas santykis tarp veikėjų.

Plačiau nagrinėjamų veikėjų atranka Miekės Bal siūlomame naratyvo analizės modelyje iš esmės yra nulemta jų įtraukties į fabulą, dalyvavimo funkcinuose įvykiuose. Taigi esminiai tie veikėjai, kurie pasakotojui padeda plėtoti pagrindinę pasakojimo liniją, kartu neneigiant kitų personažų galimos svarbos kad ir atskleidžiant visuomenės struktūrą. Veikėjų santykiai apibrėžiami per susidūrimą funkcinuose įvykiuose – subjektas turi tikslą, jis siekia objekto, tačiau esti galia (ji gali sutapti su objektu), kuri lemia subjekto veiksmų sėkmę.⁵⁴ Tai nulemia ir veikėjų roles santykyje su pagrindiniu pasakojimo herojumi. Tiesa, jos skirtinguose fabulos etapuose gali

---

⁵² Donald E. Polkinghorne, „Narrative configuration in qualitative analysis“, *International journal of qualitative studies in education*, 8.1, 1995, 7.

⁵³ Bal, 189-193.

⁵⁴ Ten pat, 206.

kisti. Protagonistas gali igr̃yti padėjėjų – šie padeda herojui siekti savųjų tikslų, tačiau vieni pasiekti norimo rezultato negalėtų. Padėjėjai naratyvo struktūroje herojui reikalingi kaip galintys įveikti specifinę kliūtį ar praplėsti galimybių lauką, tačiau vien savo veikimu negalėtų pasiekti norimo rezultato. Šiuo atveju, padėjėjas yra būtinas, bet nepakankamas faktorius tikslo siekime. Priešinga padėjėjams veikėjų kategorija – oponentai. Jie sudaro kliūtis herojaus kelyje. Oponentų, taigi ir kliūčių, visad gali atsirasti daugiau, tačiau būtent per jų įveiką ir plėtojamas pagrindinio veikėjo naratyvas. Taip pat išskiriama antisubjektų kategorija – pastarieji gyvena nepriklausomą nuo protagonisto gyvenimą, turi kitokius siekius, kurie nebūtinai prieštarauja herojaus pasakojimui.⁵⁵

Autobiografijose apie pagrindinį herojų galima spręsti žvelgiant į konstruojamą santykį su kitais veikėjais – veikia binarinių opozicijų principas. Oponentams priskiriamos protagonistui atgrasios savybės, tuo tarpu sau per sukurtą opoziciją suformuojamas kovotojo už priešingas vertybes įvaizdis. Ir kartu personažai, su kuriais herojus tapatinasi atspindi herojaus palaikomus bruožus ir veikimo būdus.⁵⁶ Tapatinimasis galimas ne tik su konkrečiu veikėju ar objektu, bet ir su socialine grupe ar profesija. Autobiografo įsivardijimas esant „tėvu“ ar „kepėju“ leidžia auditorijos akyse sau prisiskirti norimas savybes. Toks metaforizacijos procesas atveria nežinomą – autobiografą – per jau pažįstamą – grupinę tapatybę.⁵⁷

Veikėjai veikia, o ir pasakojimo fabula neišvengiamai plėtojama erdvės aplinkybėse. Erdvė apibrėžia joje veikiančių veikėjų visumą, sudėtį ir išsidėstymą, hierarchinę struktūrą. Politinėse autobiografijose erdvės kategorija identifikuojami politinio lauko žaidėjai ir to lauko ribos – daroma „viešo“ ir „privataus“ skirtis. Dar daugiau, erdvė ne tik yra veikėjų užpildoma, bet ir pati sukuria rėmus veikėjų veiksmams, tematines linijas. Skirtingos erdvės žymi ir skirtingas elgesio normas, priimtas taisykles. Per neretai pasitelkiamą „vidinės“ ir „išorinės“ erdvės opoziciją gali būti kuriami saugaus, pažįstamo ir grėsmingo pasaulio esančio už sienų vaizdiniai, taip konkrečią erdvę susiejant su teigiamomis ar neigiamomis patirtimis.⁵⁸ Pasirinkta erdvė taip pat gali būti paverčiama uždaru mikrokosmosu, kuriame esti sąlygos herojui saugiai

---

⁵⁵ Ten pat, 208-210.

⁵⁶ Christine Halse, „Writing/ Reading a Life: the Rhetorical Practice of Autobiography“, *Auto/Biography*, vol. 14, 2006, 109.

⁵⁷ Sidonie Smith ir Jullia Watson, *Reading autobiography*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2001, 25, ir Olney, 31-34.

⁵⁸ Bal, 136 ir 220.

eksperimentuoti keičiant tokio mažojo pasaulio taisykles, o paskui įgijus daugiau galios pavykusios praktikos perkeliamos ir į platesnes erdves.⁵⁹

Kitas svarbus elementas naratyvo tyrimuose – laikas. Pirmiausia, laiko kategorija leidžia apžvelgti viso pasakojimo ribas, taigi yra sietina su pradžios ir pabaigos apibrėžtimi. Prezidentinių autobiografijų tyrime ypatingai aktualus ir kitas aspektas – tai, kokius istorinio laiko periodus autoriai įtraukia į savuosius pasakojimus. Istorinių laikotarpių paminėjimas prezidentiniame naratyve žymi, kad išskirtasis laikotarpis turėjo įtakos dabarties situacijai, kitu gi atveju – jis nebūtų minimas. Kadangi prezidentinis pasakojimas tampa tautos pasakojimu, tad ir asmeninė ar giminės istorija pasitelkiama požiūriui į valstybės istorijos raidą įtvirtinti. Struktūriniu atžvilgiu naratyvo tyrimuose reikšminga dar viena laiko kategorijos dedamoji – trukmė. Mažiau svarbiems pasakojimo epizodams aptarti skiriama mažiau laiko, o reikšmingiausios scenos plėtojamos kiek galima detaliau.⁶⁰

Taigi toliau darbe nagrinėjant A. Brazausko, V. Landsbergio ir V. Adamkaus autobiografijas jų tyrimas bus struktūruojamas pagal kiek papildytą Miekės Bal struktūralistinį naratyvo analizės modelį. Atskirai bus nagrinėjama kiekviena autobiografija vertinant joje naudojamas susijusias laiko, erdvės apibrėžtis, taip pat aptariant išskiriamus veikėjus bei jiems priskiriamas roles – per šias tris glaudžiai tarpusavyje susietas kategorijas bus atskleidžiama funkcinių įvykių visuma, naratyvo fabula. Galiausiai, A. Brazausko, V. Landsbergio ir V. Adamkaus pasakojimai bus lyginami tarpusavyje – taip per bendrumus išgryninant A. Brazausko bei V. Adamkaus pasakojimų sukonstruotą Lietuvos prezidentinių naratyvų struktūrinį modelį, o V. Landsbergio kaip pralaimėjusio rinkimus politinio lyderio pasakojimas leis dar labiau išryškinti būtent prezidentiniam naratyvui būdingus bruožus. Taip pat prezidentų naratyvų tarpusavio lyginimas svarbus siekiant atskleisti, kokį pokytį politinio lauko kaitos kryptį įnešė V. Adamkaus pasakojimas lyginant su A. Brazausko kurtu prezidentiniu Lietuvos vaizdiniu. Tuo tarpu V. Landsbergio naratyvo įtraukimas į tokį sugretinimą kartu leidžia pamatyti, kaip galėtų pakisti politinis Lietuvos pasakojimas V. Landsbergiui pripažinus valstybės vadovo statusą arba kokios politinio lauko kaitos trajektorijos buvo atsisakyta kaip mažiau patrauklios visuomenei, koks požiūris ir visuomenės būklės vertinimas buvo atmestas formuojantis prezidento institucijai Lietuvoje.

---

⁵⁹ Bruner, *Self-making and world-making*, 33.

⁶⁰ Bal, 214.

4. Prezidentinių autobiografių analizė

4.1. Algirdas Brazauskas. Ir dabar dirbkime Lietuvai

A. Brazausko autobiografija „Lietuviškos skyrybos“ savo sąranga gan aiškiai yra padalijama į pradžios, pabaigos ir dėstymo epizodus. Pradžią sudaro vos trijų puslapių įvadinis skyrelis „Šaknys – vidury Lietuvos“, pabaiga taip pat nesunkiai identifikuojama kaip „Epilogas“, kuriame pateikiamas trumpas tiesioginis A. Brazausko kreipimasis į skaitytojus jau to meto – 1992 m. – autoriaus apibrėžtos politinės situacijos fone. Galiausiai, dėstomoji dalis laiko požiūriu aprėpia pakankamai siaurą individo autobiografijai laikotarpį nuo 1988 m. iki 1992 m. ir gali būti nagrinėjama ją skiriant į du smulkesnius etapus – persitvarkymo, nepriklausomybės atgavimo veiksmus nuo 1988 m. ir jau nepriklausomos Lietuvos periodą ligi 1992 m..

Skyrius „Šaknys – vidury Lietuvos“⁶¹, o ir visa autobiografija pradedama laiko kategorijos nuoroda – remdamasis rašytiniais šaltiniais A. Brazauskas teigia atsekąs savo giminės pėdsakus dar XVII a. Lietuvos kaime. Per giminės istoriją toliau plėtojama istorinio laiko linija veda prie senelio patirties – darbo paieškų carinės Rusijos teritorijoje ir grįžimo į nepriklausoma tarpukariu tapusią Lietuvą. Po to pasakojimas tęsiamas A. Brazausko tėčio gimimu 1906 m. ir profesinės veiklos aprašu. Įdomu tai, kad savo gimimo datos ar abstraktesnių to laiko aplinkybių A. Brazauskas neapartinėja. Turint omenyje, kad A. Brazauskas yra gimęs 1932 m., tai galėtų būti puikus pretekstas prezidentiniame naratyve daugiau dėmesio skirti tarpukario Lietuvai. Visgi šis laikotarpis nėra plačiau eksploatuojamas, priešingai, pasakojime nepateikiama jokių nuorodų žyminčių tiesioginių autobiografo sąlytį su modernia tarpukario Lietuvos valstybe. Šiuo atveju, A. Brazauskas kaip nepriklausomas individas į pasakojimą įvedamas pirmą kartą jį paminint tik pažymint, kad 1956 m. jis baigė Kauno politechnikos institutą ir dar neapgynęs diplomo pradėjo dirbti statybų inžinieriumi. Tokiu būdu, herojaus betarpiškos asmeninės patirtys ima skleistis jau tik sovietinės okupacijos laikotarpiu.

Laiko linija, o per ją ir istorinės paralelės pasakojimo pradžioje brėžiamos per kelis simbolius. Visų pirma, istoriniai laikotarpiai autobiografo apjungiami per tėvo įvaizdį

⁶¹ Čia ir toliau 4.1. skyriuje skliaustuose esantys skaičiai žymi Algirdas Brazauskas, *Lietuviškos skyrybos*, Vilnius, Politika, 1992 puslapio numerį.

– būtent tėvas yra tas, kuris perduoda Brazauskų pavardę, tad ir bendrą tapatybę. Pirmiausia, kalbama apie senelį Kazimierą – tėvo tėvą. Kiti šeimynykščiai epizode minimi tik kaip nuasmeninta šeima. Vėliau kalba pakrypsta apie paties A. Brazausko tėvą. Būtent per jį apibrėžiama ir autobiografo motina. T. y. Sofija Perezilevičiūtė pirma minima kaip A. Brazausko tėvo žmona, tolimesnėje pastraipoje apie ją pasakojama kaip apie kito A. Brazausko senelio dukrą ir tik pastarajam pasakojime mirus, mama tarsi išlaisvinama iš priklausomybės rato, ima veikti kaip savarankiškas veikėjas. Galiausiai, ir autobiografas save ima apibrėžinėti kaip dvynukių dukrų tėvą. Taigi kuriamas patriarchalinės visuomenės vaizdinys.

Visų „tėvų“ gyvenimo aprašymai pateikiami per darbo paieškų, darbo prizmę. Veikėjai apibūdinami pagal profesinius pasirinkimus, kompetencijas dirbti, o ne pagal asmenines žmogiškąsias savybes. Laiko periodų vertinimas taip pat priklauso nuo veikėjui suteikiamų galimybių dirbti. T.y. caro valdomoje Lietuvoje A. Brazausko senelis nemato prošvaisčių likti būtent dėl caro valdžios vykdytos vietinių gyventojų diskriminacijos ribojant galimybes užimti aukštesnes darbinės pozicijas, tuo tarpu tautos laisvės klausimas jam nėra aktualus. Tas regėti ir iš konstruojamo protagonisto tėvų paveikslo – jų gyvenimas nepriklauso nuo besikeičiančios politinės Lietuvos padėties. Taigi nors laiko dimensijoje žengiama per politiškai itin skirtingas lietuvas, tai veikėjų nėra pastebima, politinis aspektas aktualus tik tuo atveju, jei sudaro kliūtis individui dirbti, nes individas būtent ir yra apibrėžiamas per darbą. Tai reiškia, kad tokia dirbanti visuomenė yra apolitiška, o Lietuva suvokiama ne kaip politinis, valstybinis darinys, o veikiau kaip lietuvių nacija.

Skirtingais laikotarpiais taip pat atsikartoja katalikybės ir nacionalinio identiteto temos. Brazauskų giminės istorija perpinama katalikiškos tapatybės linija – tėvonijoje jau nuo 1553 m. esančioje bažnyčioje buvo atliekamos krikšto ir laidojimo apeigos dar A. Brazausko proseneliams. Vėliau religinis visuomenės pasidalijimas minimas šalia susiskirstymo tautiniu pagrindu protagonistui pasakojant apie senelio laikų visuomenę, kurioje darbo paieškas carinės Rusijos imperijos platybėse lėmė „vietinių“ darbuotojų – tad nacionaliniu pagrindu vykdytas - diskriminavimas Lietuvoje ir to sąlygotas religinio panašumo ieškojimas imperijos siūlomose darbo rinkose už Lietuvos ribų.

Pats A. Brazauskas kaip individas pasakojime atsiranda jau sovietinės Lietuvos istoriniame laikotarpyje – būtent tada jis pradeda dirbti, prasideda jo profesinė karjera, o kaip tik per tai autobiografo kuriamame naratyve juk ir įsisteigiama visuomenėje.

Sovietmečiu vėl kaip ir epizode apie senelį iškeliamas „vietinių kadru“ klausimas. Taigi nacionalinė tapatybė tampa svarbia politinio veiksmo inspiracijos dalimi. Tačiau šiuo atveju, laiko požiūriu iki pat 1987 m. Lietuvos komunistų partijos centrinio komiteto⁶² pirmojo sekretoriaus Petro Griškevičiaus mirties, politinis veiksmas nėra būtinas, nes dirbti norintį, visuomenėje norintį būti individą nuo okupacinės valdžios vykdomos diskriminacijos pagal tautybę saugo vietinė Lietuvos komunistų vadovybė, pasak protagonisto, mananti, kad būtent vietiniai kadrai Lietuvai padarys daugiau gero, bus naudingesni nei vietos specifikos neišmanantys atėjūnai.

Taigi A. Brazausko prezidentinei kampanijai naudojamos autobiografijos pradžia koduoja bent tris prielaidas tolimesniam naratyvo veiksmui vystyti. Autobiografinis pasakojimas gali įgyti politinį atspalvį tik tuo atveju, jei pažeidžiamas individo nacionalinio identiteto, religinės-kultūrinės tapatybės ar teisės dirbti savai valstybei nepaisant politinių pokyčių, t.y. individo apolitiškumo, saugumas.

Galiausiai, naratyvo pradžios epizodas, „Šaknys – vidury Lietuvos“, vainikuojamas funkcinio įvykiu – A. Brazauskas nori gerai gyventi, o kartu ir prisidėti prie Lietuvos kūrimo, yra pasiruošęs dirbti. Lietuvos politinė vadovybė tokią progą suteikia ieškodami naujų žmonių, jaunų vadovų, tad pirma pasiūlo tapti statybinės organizacijos vadovu. Vienintelė iškeliamą sąlyga A. Brazauskui kaip ir visiems vadovaujančių postų siekiantiems – tapimas Lietuvos komunistų partijos nariu. Taigi protagonistas siekia dirbti Lietuvai, kiek galima labiau prisidėti prie Lietuvos gerovės, tačiau norėdamas įgyvendinti savo tikslą turi prisitaikyti prie okupacinės valdžios reikalavimų tapti partijos nariu. A. Brazauskas sutinka su tokia sąlyga, nes siūlomos pareigos nėra politinės, o, pasak herojaus, ūkinio, administracinio pobūdžio. Be to, buvimas partijos nariu nereiškia nacionalinio ar religinio-kultūrinio identiteto pažeidimo. Po to einama dar toliau – 1977 m. A. Brazauskui pasiūloma karjera užimant LKP CK sekretoriaus ekonomikai pozicijas, herojus, kaip pats įvardija, tampa „partiniu funkcionieriumi“, tad vėlesniuose naratyvo etapuose jau yra priverstas tokį savo įsitraukimą paaiškinti (6-8).

Tuo tarpu laiko požiūriu visa dėstomoji autobiografijos dalis plėtojama nuo 1988 m. nacionalinio pakilimo ir vedama iki nepriklausomybės atgavimo momento, vėliau iškart pereinant prie nepriklausomos Lietuvos politinių realijų. Taigi politiniu atspirties tašku, pagrindu autobiografijos pabaigos – 1992 m. – Lietuvai matomas būtent Atgimimo laikotarpis.

---

⁶² Toliau „Lietuvos komunistų partijos centrinis komitetas“ trumpinamas LKP CK

Naratyvas per erdvės kategoriją struktūruojamas keliais aspektais. Visų pirma, išryškėja vietinės valdžios ir Maskvos priešprieša, t.y. erdvę galima skirti į „vidinę“, kur veikiama Lietuvoje, ir „išorinę“, kur veiksmas perkeliamas į Maskvą. Būtent iš Maskvos erdvės, už Lietuvos ribų patalpinto politinio centro, ateina pavojų vidinei erdvės dimensijai, kurioje šiaip jau būtų galima saugiai veikti – dirbti, keliantys politiniai reikalavimai. Tokioje erdvių priešpriešoje Lietuvą, tad vidinę erdvę, politiniu atžvilgiu apginti gali tik politinis elitas, nes kita visuomenės dalis sovietinėje sistemoje, remiantis plėtojamu naratyvu, yra apolitiška (7).

Šiuo atveju, iki pat Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio atsiradimo politinis Lietuvos gyvenimas sovietmečiu yra sutelktas Lietuvos komunistų partijos vadovybės rankose. Taigi būtent ši buvo atsakinga už vidinės erdvės saugojimą. Tačiau A. Brazauskas politine prasme tą vadovybę apibrėžia kaip vienasmenę – pagrindinį vaidmenį suteikdamas LKP CK pirmajam sekretoriui ir kaip tik jo asmenybėje koncentruodamas politinę galią (10). Tokiu būdu A. Brazausko tapimas partijos nariu ir net partiniu funkcionieriumi per LKP CK sekretoriaus ekonomikai poziciją leidžia herojui toliau save pateikti kaip tik nepolitinį darbą dirbantį, tad prisitaikiusį kaip ir daugelis lietuvių prie vėl istoriškai pasikeitusios politinės santvarkos tam, kad galėtų dirbti Lietuvai, tačiau ne kolaboravusį su politiniu režimu (117). Apskritai, Lietuvos komunistų partija iš atskiro politinio veikėjo politiniame lauke A. Brazausko naratyve pati paverčiama erdvės kategorija. Partijos narių priskaičiuojama apie 220 tūkst., o įtraukus jų šeimos narius paaiškėja, jog vienaip ar kitaip su partine komunistine struktūra yra susiję per milijoną lietuvių. Dar daugiau, priklausymas Lietuvos komunistų partijai suvokiamas kaip priverstinis gyvenimo priedėlis, su kuriuo to meto aplinkybėse neišvengiamai reikėjo susitaikyti norint dirbti Lietuvai, išsaugoti ją. Galiausiai, pastebima, kad Lietuvos komunistų partijos nariai neprarasdavo savo partinio statuso įstodami į Sąjūdžio gretas – būtent Lietuvos persitvarkymo sąjūdis herojaus pateikiamas jau kaip naujas politinio lauko žaidėjas (119).

Taigi A. Brazausko veikla sovietmečiu, iki 1988 m. suvedama į ūkinio, ekonominio Lietuvos sektoriaus stiprinimą – darbo rezultatai svarbūs ir kaip materialinės bazės (gamyklų, kelių, daugiabučių, teatrų ir pan.) įsteigimas jau dabarties, autobiografijos pasirodymo meto Lietuvai (119). Tuo tarpu politinis herojaus vaidmuo susiejamas su Atgimimo laikotarpiu.

Politinis laukas taip padalijamas – vidinę Lietuvos erdvę nuo išorės, Maskvos, saugo LKP CK pirmasis sekretorius. P. Griškevičiui mirus, nauju LKP CK pirmuoju

sekretoriumi tampa Ringaudas Songaila, kuris A. Brazausko vertinamas kaip silpnas, nesavarankiškas vadovas. Čia aktualizuojamas LKP CK antrojo sekretoriaus, kuris būdavo skiriamas tiesiogiai iš Maskvos, politinis vaidmuo. R. Songaila, pasak pasakojimo protagonisto, yra valdomas Maskvos statytinio N. Mitkino, kuris kaip ne vietinis visai nesupranta Lietuvos realijų, kurių aktualiausia esti 1988 m. pradėjęs kilti nacionalinis sąjūdis. Taigi ir N. Mitkino marionete tapusiam R. Songailai formuojamas kaltinimas, jog šis negeba atstovauti Lietuvos interesų (14). Tai reiškia, kad LKP CK nėra pajėgus apginti vidinės, namų erdvės nuo išorinės įtakos, grėsminga išorės erdvė R. Songailai būnant LKP CK pirmuoju sekretoriumi netrukdomai skverbiasi pažeisti vidinės erdvės tvarką. Kitaip tariant, R. Songailai nepavyksta politiniu lygiu, tad santykiyje su politiniu centru Maskvoje atliepti vidinės erdvės poreikių – šiuo atveju, kartu su nacionaliniu pakilimu įvykdyti „visuomeninio-politinio gyvenimo perversmą, pakeisti respublikų santykį su „centru“ – padidinti jų autonomiškumą“(11).

Ir kaip tik čia savo politinio kelio pradžią mato A. Brazauskas. T.y. herojaus politinė karjera sietina išimtinai su nacionaliniu pakilimu, Atgimimo laikotarpiu. A. Brazauskas partijos deleguojamas kalbėti Sąjūdžio mitinguose jau nuo pirmojo vykusio 1988 m. birželio 24 d.. Mitinguose A. Brazauskas kalba su susirinkusiųjų minia, jaučia jos palaikymą, savo kalboje brėžia tautinės tapatybės stiprinimo trajektoriją – kalba apie tautinių simbolių, vėliavos, himno atgavimą, valstybinės lietuvių kalbos ir politinės veiklos pradžioje bent ekonominės autonomijos įtvirtinimą (15). Svarbu, tai kad A. Brazauskas nesijaučia tuo pasakantis kažin ką ypatingo – tautinis atgimimas jau buvo visuotinai suvokiamas tikslas, tad A. Brazauskas tampa lyderiu, kuris geba atliepti, įgarsinti tautos poreikius. Galiausiai, palaikomas ir Sąjūdžio, A. Brazauskas vienbalsiai išrenkamas LKP CK pirmuoju sekretoriumi partijos suvažiavime 1988 m. spalį (21, 24).

A. Brazausko įgyta politinė galia ir rolė atskleidžiama kad ir per buriotojų jachtos plaukimui per Atlantą išlydėjimą ir sutikimą – plaukimas, pasak autobiografo, simbolizuoja tautos išsivadavimo siekį, norą savarankiškai gyventi, atsiverti pasauliui (49). Visgi pradžią kelionei duoda būtent A. Brazauskas. Jis pasitinka ir išlydi – herojus kontroliuoja ir saugo vidinę namų erdvę, Lietuvą.

Taigi Atgimimo laikotarpiu politinį lauką būtų galima pavaizduoti tokia trijų dėmenų schema: vidaus fronte politinė jėga tampa Sąjūdis, o išorės erdvėje Maskvoje esti antrasis jėgos centras, A. Brazauskas kaip LKP CK pirmasis sekretorius užima

vidurinę poziciją tarp šių jungčių – herojus gina vidinės erdvės interesus reiškiamus ir Sąjūdžio balsu derėdamasis su kitame politinio spektro gale esančia visos SSRS vadovybe Maskvoje. Prezidentiniame naratyve kaip tik ir aktualizuojama gebėjimo kalbėtis su skirtingomis pusėmis svarba – A. Brazauskas Lietuvoje kalba minioms dėstydamas savo nacionalistinę, tautos simbolių gražinimo programą, kartu su tauta mokosi naujų žodžių – tardamas „autonomija“ mato ilgą kelią iki kol bus galima išstarti „nepriklausomybė“(15). Toks naujų žodžių įgarsinimas, bendras A. Brazausko ir tautos mokymasis yra minios palaikomas. Kita vertus, A. Brazauskas geba rasti bendrą kalbą ir su vadovybe Maskvoje, jeigu reikia pasitelkdamas jų žodyną, Lenino mintimis gindamas Lietuvos interesus (15).

A. Brazauskui tapus pirmuoju sekretoriumi Lietuvos komunistų partija virsta ne tik erdvine kategorija, bet dar daugiau - tam tikru A. Brazausko politinės veiklos mikrokosmosu. Partijos struktūra, kurioje reali politinė galia sutelkta LKP CK pirmojo sekretoriaus, taigi vieno asmens rankose, tapati patriarchalinės visuomenės sąrangos vaizdiniui. A. Brazauskas tampa partijos vienvaldžiu vadovu, taigi ir Lietuvos tėvu padedančiu tautai mokytis naujus žodžius, žengti į politinės transformacijos periodą. A. Brazauskas turėdamas neribotas galias panaudoti net jėgos struktūras, vis dėlto pasirenka eiti su tauta nacionalinio išsivadavimo link (51, 77). Toks herojaus apsiprendimas kriziniais momentais kuriamame naratyve dar kartelį pažymi, kad A. Brazauskas rolė sovietmečiu esti ne kolaboravimas su svetima, išorės valdžia, o prisitaikymas siekiant apsaugoti, padėti stiprinti vidinę – Lietuvos – erdvę.

Lietuvos nepriklausomybės atgavimo epizodas struktūruojamas jo pradžia susiejant su A. Brazausko vykdytomis reformomis valstybės mikrokosmose – visuotinėje Lietuvos komunistų partijoje. Vietinės partijos struktūros atsiskyrimas nuo sąjunginės virsta pirmu žingsniu nepriklausomybės link. Vėliau kitos organizacijos ir institucijos ryžtasi sekti partijos parodytu pavyzdžiu (46). Taigi A. Brazausko kuriama tvarka partijoje esti ir konstruojamas naujos Lietuvos veikimo sistema.

Tėvo, naujos Lietuvos valstybės steigėjo ir gynėjo, įvaizdis dar akcentuojamas per nacionalinės ir religinės-kultūrinės tapatybių stiprinimą – autobiografas sėkmingai kovoja už valstybini simbolių, himno, vėliavos gražinimą tautai, bent kelis kartus naratyve akcentuojamas A. Brazausko įvykdytas Vilniaus arkikatedros atidavimo tikintiesiems aktas (24, 118). Galiausiai, Lietuvos nepriklausomybės paskelbimas 1990 m. kovo 11-ąją prezidentiniame pasakojime taip pat pateikiamas kaip A. Brazausko veiklos rezultatas – prielaidos nepriklausomybės akto paskelbimui

sukurtos dar A. Brazausko vadovaujamos Aukščiausiosios Tarybos 1990 m. vasario 7d. nutarimu, o Kovo 11-ąją naujai išrinktai tarybai, kaip ironiškai teigia protagonistas, belieka tik atšvesti iškilmingąją dalį ir apsikabinti (98).

Taigi nepriklausoma Lietuva yra A. Brazausko – naujosios valstybės tėvo – pastangų produktas. Herojaus veikla sovietmečiu lėmė materialųjį, valstybės turto ir infrastruktūros, ekonomikos pagrindą, o politinė A. Brazausko veikla leido sukurti politiškai savarankišką darinį.

Lietuvos nepriklausomybės paskelbimas žymi ir pasikeitusius politinės erdvės veikėjus. Sovietinėje Lietuvoje politinė sfera buvo palikta politiniam elitui, o jį atspindėjo LKP CK pirmųjų sekretorių asmenybės. Kaip siekiantis tapti naujos Lietuvos projekto lyderiu, A. Brazauskas save plėtojamame naratyve apibrėžia per opoziciją su buvusiais lyderiais. P. Griškevičius vaizduojamas kaip neišnaudojęs turėtos valdžios jam suteiktų galimybių – labiau susitelkęs ties asmeninių, o ne Lietuvos interesų tenkinimu. Savo pasakojime A. Brazauskas pabrėžia, kad neturėjo ir nesiekė jokių asmeninių privilegijų sau ar artimiesiems užimdamas aukščiausius valstybės postus, darbuotojus skirdavo ne pagal lojalumą jam kaip lyderiui, o pagal jų turimą kompetenciją (122, 131-132). Bene ryškiausia opozicija kuriama R. Songailos personažui – A. Brazauskas kritikuoja R. Songailą kaip negebantį atliepti esamų politinės situacijos realijų, suprasti tautos poreikius. Priešingai nei R. Songaila, herojus yra savarankiškas, geba įveikti Maskvos įtakos agentus vidinėje namų erdvėje – nepasiduoti LKP CK antrųjų sekretorių deleguotų iš „centro“ įtakai, ryžtingai vykdyti savąją programą. Politiniu A. Brazausko laimėjimu tampa „vietinio“ Vladimiro Beriozovo paskyrimas antruoju sekretoriumi, kuris pats palaiko tautinio atgimimo idėjas – taigi nuo įsibrovėlių iš išorės išvaloma Lietuvos politinė panorama (52).

Michailas Gorbačiovas prezidentiniame naratyve vertinant valstybės transformaciją iš sovietinio režimo įgyja antisubjekto rolę. T.y. jis kaip ir A. Brazauskas siekia reformuoti valstybę, šiuo atveju – Sovietų sąjungą. A. Brazauskas yra balsas tarp radikalių, staigių reformų vedant į nepriklausomybę norinčio vidaus politikos žaidėjo Sąjūdžio – vadovaujamo dar vieno anti-subjekto Vytauto Landsbergio - ir su tuo nesutinkančio išorėje, Maskvoje, esančio politinio centro, kurį įkūnija M. Gorbačiovas. Tuo tarpu M. Gorbačiovo situacija priešinga – jis bando sulaikyti nuo radikalių veiksmų vidaus, t.y. Maskvos, stagnacines politines jėgas ir kartu vis dar išlaikyti savo įtakoje politinių reformų siekiančias sovietines respublikas.

Nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos laikotarpyje A. Brazauskas tarsi pasitraukia iš politinės veiklos ir užima administracines pozicijas vyriausybės aparate. Visgi naujieji politiniai lyderiai susiduria su krizėmis, iš kurių išsivaduoti padeda būtent A. Brazauskas – Rusijos blokada K. Prunskienės premjeravimo metu įveikiama dėka A. Brazausko asmeninių kontaktų ir gebėjimo kalbėtis, derėtis. Naujai paskirtas kitas premjeras A. Šimėnas taip pat prašo herojaus patarimų kaip spręsti iškilusias politinio laiko problemas.

Galiausiai, prezidentinis naratyvas baigiamas naujo tipo veikėjų įvedimu. 1992 m. Lietuvoje susiformuoja politinė sistema, kurioje bendros sovietinės patirties jungiami politikai yra pasidaliję į kairės, dešinės, centro stovyklas – taigi turi naujas partines priklausomybes. Nepriklausomybės paskelbimo veiksmas, kaip prezidentiniu naratyvu siekiama įrodyti, yra A. Brazausko politinės veiklos rezultatas – tai kartu žymi, kad politinė darbotvarkė suderinta su nacionaline ir kultūrine-religine lietuvių tapatybe. Tačiau partijų išskyrimas sąlygoja politinę konfrontaciją, kuri trukdo atstatyti ir vystyti šalies ūkį, ekonomiką. Dar daugiau, valstybiniai interesai nustumiami į šalį partinių interesų sąskaita – įdarbinami lojalūs valdančiai partinei organizacijai diletantai. Pasak autobiografo, tokiu būdu politizuojamos visos veiklos sritys (135).

Taigi autobiografijos pabaigos epizode piešiamas vėl į krizę patekusios Lietuvos vaizdinys – jai reikia herojaus savo darbais įrodžiusio, kad gali sukurti Lietuvą, kurioje įmanu netrukdomam politinės situacijos dirbti savo valstybės labui. Tai reiškia, jog kartu siūloma ir amnestija sovietmečio veiklai, naujos pradžios galimybė, kur svarbi tik žmogaus turima profesinė kompetencija (135). Tokiu būdu tik atsikračius „centro“ keliamos grėsmės nacionalinei ir religinei tapatybei, siūloma grįžti prie sovietmečio laikų modelio – nupolitintos visuomenės sąrangos, leisiančios kaip ir tada, taip ir dabar dirbti Lietuvai.

4.2. Profesorius Vytautas Landsbergis

Vytauto Landsbergio autobiografinis pasakojimas „Lūžis prie Baltijos“ pradedamas 1991 m. Sausio 13-osios nakties įvykiams skirtu skyriumi. Būtent Sausio 13-osios Lietuva tampa V. Landsbergio politinio naratyvo pagrindu. Šiame pradžios epizode, o iš tikrųjų ir Sausio 13-osios pavyzdžiu, V. Landsbergis skaito paskaitą Osle vykstančioje konferencijoje apie Europos susitaikymą su komunistine sovietine

diktatūra, tai apibrėždamas kaip Europos nepriklausomybės stoką (19)⁶³. Keliamas klausimas, kodėl delsiama pripažinti 1990 m. kovo 11-osios nepriklausomą Lietuvą, taip pat kitas Baltijos šalis tarptautiniu mastu. V. Landsbergio čia pat siūlomas atsakymas – Europa nėra laisva. Ji nėra laisva nuo agresoriaus ir todėl bijo agresorių vadinti tuo, kuo jis yra – agresoriumi. Brėžiamas tarpusavyje priklausomų politinių žaidėjų laukas – laisvosios valstybės taip susiejamos su laisvės principų gynimu, su išsivadavimo siekiančiomis tautomis. Juk kol yra nelaisvų tarptautinio politinio lauko dalyvių, tol niekas nėra iki galo laisvas, agresoriaus toleravimas reiškia laisvės pasipriešinti nebūvimą, o tai jau anokia laisvo politinio darinio apibrėžtis.

Ir štai tokioje šviesoje pateikiama Sausio 13-osios Lietuva – pasak autobiografo, išdrįsusi ir sugebėjusi veiksmu ginti laisvę Lietuva su sava taikia dainuojančia revoliucija laimėjusi prieš branduolinio agresoriaus tankus vėl grįžta į Europos žemėlapius ir Vakarų visuomenių sąžinę (26). Moraliniu pavyzdžiu Europai galinti būti Lietuva yra istorinių priešinimosi sąjūdžių patirtį sukaupusi geriausioji Lietuva (26). Sausio 13-osios arba geriausios Lietuvos projektu autobiografas kuria vizionierišką laisvos laikytis laisvės principų, laisvos sakyti tiesą ir reiškinius įvardinti tikraisiais jų vardais Lietuvą. Geriausiąją Lietuvą, kuri gali būti pavyzdžiu ir kitiems pasiūlytais principais analogiškai kuriant geriausiąją Europą.

Kita vertus, naratyvo struktūros prasme autobiografijos pabaigos epizode „Epilogas, bet ne pabaiga“ pateikiamas jau visai kitoks Lietuvos po 1992 m. Seimo rinkimų situacijos vaizdinys. Gerasis Lietuvos pavyzdys, o su juo ir nepriklausomos, laisvos Lietuvos statusas ir vizija, gali būti sukompromituotas, nes persiformavusiai buvusių komunistų partijai – tuomet jau Lietuvos demokratinei darbo partijai – pavyksta užsitikrinti daugumą parlamente.

Tad dėstomoji pasakojimo dalis skirta įtikinti, kad geroji Lietuva gali vėl laimėti. Politinis V. Landsbergio naratyvas konstruojamas siekiant rinkimų kampanijos į prezidento postą metu įrodyti, kad būtent vienintelis jis, V. Landsbergis, yra tas politinis lyderis, kuris yra neatsiejama istorinės Lietuvos pasipriešinimo sąjūdžių grandinės dalis, turi sukaupęs pakankamą pasipriešinimo patirtį ir bus pajėgus tą geriausiąją Lietuvą atskleisti, ją sutelkti.

Pasakojimo laiko dimensija kaip tik ir tarnauja herojaus sąsajų su Lietuvos pasipriešinimo istorija atskleidimui. Tai daroma pirmiausiai pasitelkiant giminystės

---

⁶³ Čia ir toliau 4.2. skyriuje skliaustuose esantys skaičiai žymi Vytautas Landsbergis, *Lūžis prie Baltijos: politinė autobiografija*, Vilnius, Vaga, 1997 puslapio numerį

ryšius. Visa herojaus šeima vienaip ar kitaip savo pavyzdžiu yra įsitraukusi į pasipriešinimą svetimiams, žmogiškųjų principų neatitinkantiems režimams. Herojaus motina prigludžia nuo Holokausto besislepiančią žydų mergaitę, brolis Gabrielius – dalyvauja pagrindinėje veikloje ir dėl to yra persekiojamas gestapininkų, tėvas – Nepriklausomybės kovų dalyvis (29-30, 33). Vienas iš V. Landsbergio senelių esti kalbininkas, lietuvių bendrinės kalbos sunormintojas Jonas Jablonskis, kitas – dramaturgas, vienas lietuviškojo teatro pradininkų Gabrielius Landsbergis. Abu jie dar vienas kito nepažinodami įsiliejo į „varpininkų“ gretas, kurių lyderiu galima būtų įvardinti Vincą Kudirką. Būtent „varpininkų“ sąjūdį nukreiptą į lietuviybės stiprinimą ir valstybingumo siekį carinės Rusijos valdomos Lietuvos laikotarpiu V. Landsbergis laiko vienu pirmųjų moderniosios Lietuvos pasipriešinimų sąjūdžių istorijoje, o su šiuo judėjimu itin glaudžiai susieti net du jo seneliai.

Sąjūdžių istoriją tęsia partizaninis pasipriešinimas sovietų okupacijai instituciškai koordinuotas Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdžio. Vėlesniais sovietinės okupacijos metais nuo ginkluotos rezistencijos, pereita prie įvairių gamtosauginių, kultūrinių susivienijimų kaip naujos pasipriešinimo formos. Pasak autobiografo, žmonės priešinosi režimui išryškindami įvairias blogybes paveldosaugos, gamtos, architektūros, istorijos srityse (92). T. y. esant totalitariniam sovietiniam režimui apimančiam ir politiškai besikišančiam į visas gyvenimo sritis pasipriešinimo formos irgi tampa totalinės – visose srityse vyksta kova tarp okupanto primesto režimo ir tautos, individo ginamų vertybių. Valdžios galias savo rankose sutelkusios sovietmečio nomenklatūros savivalė mėginta stabdyti tokių judėjimų ar paskirų aktyvistų pastangomis. Prie įvairių gamtosauginių, paveldosauginių pasipriešinimų prisidėdavo ir herojaus tėvas. Padėdamas tėvui V. Landsbergis irgi pamažu įsitraukė į bent kelias pasipriešinimo akcijas – kad ir stabdant automagistralės per Rasų kapines ar Senamiestį tiesimą (94). Tačiau šiuo atžvilgiu pagrindinė herojaus tokio pobūdžio pasipriešinimo veikla buvo susijusi su V. Landsbergio profesiniu pasirinkimu – muzika ir muzikos mokymu.

V. Landsbergis profesiniame muziko gyvenime pagrindinį dėmesį sutelkia M. K. Čiurlionio kūrybos viešinimui ir tyrimui. M. K. Čiurlionio menas herojui tampa geriausiu būdu kalbėti apie galimą kitokią, nesovietinę Lietuvą (77). M. K. Čiurlionio muzika yra pavyzdys, kad Lietuva, nesovietinė Lietuva gali būti girdima pasaulyje, gali būti aktuali, prisidėti prie pasaulinio vyksmo kūrybos. Apskritai, herojui M. K. Čiurlionio kūryba lygiai kaip ir telkiamos istorinių sąjūdžių patirtys esti atspirties

taškas sovietinei sistemai, t.y. vien turint sąlyčio taškų su nesovietine Lietuva, galima patikrinti režimo dėstomas tiesas, apnuoginti melą – archyvuose surasti M. K. Čiurlionio rankraščiai, pagal kuriuos herojus pataisydavo viešojoje erdvėje pasiekiamus netiksliai užrašytus M. K. Čiurlionio natų nuorašus leidžia V. Landsbergiui groti teisingai jau tada, kai dar visi kiti groja neteisingai (72).

Taigi V. Landsbergio politinė lyderystė, didesnis žinojimas ateina iš praeities patirčių kaupimo ir analizės. Tačiau V. Landsbergio veikla nėra orientuota į jį patį – herojus užsiima mokytojo misija, pasaulio perkeitimu per sukaupto žinojimo, patirties perdavimą kitiems – atliekant muziką per kitą žmogų skamba ir muzika, ir žmogus (65). Taigi V. Landsbergis pasiūlo žmonėms politinę viziją, kuri leidžia jiems skambėti – t.y. mokytojas savo žinojimo perdavimu įgalina mokinį, politinis lyderis savo vizionieriška programa sukuria gerąją Lietuvą skambančią pasauliniu mastu. Dainuojanti Sąjūdžio revoliucija, nors joje pirmu balsu ir gieda tauta, visgi yra mokytojo, profesoriaus V. Landsbergio veiklos rezultatas. Geroji Lietuva yra gerai mokytojo pamokas supratusi Lietuva.

Su muzika susijusi ir kita V. Landsbergio pasipriešinimo režimui erdvė – Kompozitorių sąjunga, kurią galima laikyti visos sovietinės sistemos mikrokosmosu. Už veikimą pagal valdžios siūlomas režimui palankias schemas, priimtinas taisykles, tam tikrų autorių grojimą ar kūrinį kūrimą muzikai gaudavo papildomus paskatinimus – priėjimas prie įvairių resursų (galimybę pirkti butą be eilės, gauti kelialapį į kurortą ir pan.) priklausė ne nuo kūrinio meninės vertės, o nuo jo ideologinio krūvio, autoriaus viešai demonstruojamo prielankumo režimui ir valdančiajam elitui. Nežaidžiant pagal iš anksto suplanuotus scenarijus tie paskyrimai būdavo atimami – taigi nesant didesnėms sankcijoms Kompozitorių sąjunga tampa vieta, kurioje galima mėginti tikrinti režimo toleruojamas veikimo ribas, išnaudoti teoriškai šiaip jau demokratines Sovietų sąjungos normas (96). Taigi prieš režimo, nomenklatūros tironiją kovota jai primenant jos pačios sukurtas taisykles.

Laiko dimensijoje sąjūdžių istorija tęsiama Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio įsteigimu. V. Landsbergio vadovaujamo Sąjūdžio virtimas realia politine galia būtent ir yra lemtas ankstesnių pasipriešinimo formų patirtimis. Veikimo Kompozitorių sąjungoje modelis perkeliamas į platesnę sovietinės Lietuvos erdvę. Sąjūdis mobilizuoja tautą veiksmui, legalių ribų bandymui. Prieš sovietinį režimą nukreiptas judėjimas paradoksaliai tampa judėjimu „už“ – M. Gorbačiovo naujos persitvarkymo programos siūlymas leidžia Sąjūdžiui pasinaudoti teisine situacija ir laikantis visų

režimo teoriškai priimtu, bet praktikoje tik selektyviai taikytų įstatymų sukurti alternatyvų politinį galios centrą ligi tol visą politinę galią savose rankose laikiusiai Lietuvos komunistų partijai. Galiausiai, laimėję rinkimus ir surinkę daugumą Aukščiausioje Taryboje Sąjūdžio nariai patys įgyja teisę leisti naujus įstatymus ir sukurti teisinės prielaidas valstybės nepriklausomybei paskelbti. Politinė galia leidžia ne žaisti pagal esamas, kitų primestas taisykles, o siūlyti savąsias (200).

Ir visgi, toks teisinės sovietinio režimo bazės panaudojimas prieš jį patį įmanomas tik tada, jei okupaciniam režimui svarbu atrodyti teisiškai teisiu. T. y. politinis laukas išplečiamas į pasaulinę erdvę – esti kitos šalys, tarptautinė vertinančioji bendruomenė, kurioje Sovietų sąjunga nori būti. Tokiu būdu ir okupacijos įveika V. Landsbergio yra perprojektuojama į tarptautinę erdvę, Lietuvos nepriklausomybės problemos internacionalizuojamos, tampa pasaulinės (268). Iš esmės, herojaus pateikiamas idealus tarptautinės bendruomenės veikimo principas suvoktinas pagal baltiškąją laužų ant piliakalnių degimo tradiciją – vienas sistemos narys perspėja kitą apie gresiantį pavojų (289). Taigi ir Lietuvos nepriklausomybės klausimas gali tapti raudonos šviesos agresoriui uždegimo, tad ir tarptautinės bendruomenės išsilaisvinimo, principų apgynimo, veiksmu. Tai lemia, kad ir herojaus naratyve pagrindinis akcentas iš 1990 m. kovo 11-osios, kuomet V. Landsbergio vadovaujama Aukščiausia Taryba paskelbia Nepriklausomybės aktą, perkeliamas į 1991 m. rugsėjo 17 d. Lietuvos priėmimą į Jungtinių tautų organizaciją, pasaulinę nepriklausomų valstybių šeimą (298).

Žvelgiant į erdvės kategoriją, verta pažymėti, kad jau pasakojimo pradžioje vaizduojama veikėjų prisodrinta erdvė. Lietuvos – vidinė – erdvė apibrėžiama kaip atvira daugiakultūre visuomenė. Čia kartu gyvena įvairių tautybių žmonės. Per V. Landsbergio kūmyrų portretus pažymimas gebėjimas keisti tapatybę – tiek V. Kudirka, tiek M. K. Čiurlionis pradžioje save laikę lenkais, vėliau sąmoningai tampa nuoširdžiais lietuviais, o kartu ir neabejotiniais lietuvybės simboliais. Tai reiškia, kad sąjūdžių istorija savyje talpina ir pripažįsta individo gebėjimo keistis galimybę.

Net ir totalinio sovietinio režimo sąlygomis išskiriama privačios erdvės galimybė – V. Landsbergis būtent patikimų bendraminčių uždara salą įvardija kaip vienintelį išsigelbėjimą ir orientyrą melu grįstoje sovietinėje sistemoje, nes tik taip arba per perduotas istorines patirtis atsiranda galimybė tikrinti režimo skelbiamas tiesas (54).

Tad V. Landsbergio kuriama gerosios Lietuvos vizija irgi yra atvira – nepaisant to, jog „gerosios Lietuvos“ įvardijimas jau pats savaime brėžia liniją, kad jos principams

prieštaraujanti, tikslams trukdanti visuomenės dalis yra „blogoji“ tokia priešo ir draugo skirtis gali būti panaikinta nuoširdžiu individo apsisprendimu. T. y. sovietinėje melo sistemoje išmokus istorinės sąjūdžių patirties nešamą pamoką, tiesą galima prisijungti prie tos „gerosios“ tautos dalies. Tad blogoji Lietuva nėra iki galo prarasta, o vien tik dar neišgirdusi mokytojo žodžių.

Vidinėje politinėje Lietuvos erdvėje įtakos visuomeniniams procesams bei politiniam vyksmui V. Landsbergio naratyve turi ne tik nomenklatūrinė valdžia, bet ir individas ar individų grupės, savotiškos visuomeninės organizacijos. Tuo tarpu išorės erdvėje politiniais veikėjais įvardijamos ne tik užsienio valstybės, bet ir tarptautinės organizacijos, europinės institucijos, išskiriamas tarptautinio Hagos tribunolo vaidmuo teisingumo srityje (215). Dar daugiau, V. Landsbergiui svarbi valstybių geopolitinė padėtis – priklauso šios Rytų ar Vakarų blokui, yra mažos, tad jų vadovai turi didesnę veiksmų laisvę ar didelės, tad įtakingesnės. Taip pat kaip vienas iš esminių politinio lauko dalyvių įvardijama žiniasklaida ir jos turima įtaka (206, 223).

Apskritai, V. Landsbergis geba puikiai išnaudoti turimus resursus, gerai suprasdamas žaidimo taisykles herojus lengvai manipuliuoja kitais politinio lauko žaidėjais. Tikslinėmis politinio veiksmo grupėmis V. Landsbergis įvardija kitus politinius veikėjus ir žiniasklaidą (255). Būtent per juos įmanu skleisti žinią, priversti pasaulį išgirsti Lietuvą.

Pavyzdžio rodymas yra politinės V. Landsbergio vizijos tikslas. Taikingas Lietuvos legalistinis atsiskyrimas nuo Sovietų sąjungos tampa pavyzdžiu ir B. Jelcino vadovaujamai Rusijai (289). Taigi V. Landsbergis per Lietuvos laisvės klausimo iškėlimą iškovoja Lietuvos nepriklausomybę, savarankišką politinio veikėjo statusą tarptautinės bendruomenės akyse. Herojus tampa laisvės paskaitininku Europos valstybėms įkalintoms agresoriaus baimės, priklausomybės nuo jo ryšių.

Visgi laimėjęs kovą „išorės“ erdvėje, V. Landsbergis susiduria su iškylančiomis problemomis vidaus plotmėje. Čia V. Landsbergio oponento A. Brazausko vedama persitvarkiusi į Lietuvos demokratinę darbo partiją buvusių komunistų partija laimi daugumą parlamento rinkimuose. A. Brazauskas oponentu tampa tik Lietuvai atgavus Nepriklausomybę – ligi tol herojaus jis laikomas savarankiškumo neturinčiu personažu, kurio veiksmai lyg marionetės esti valdomi tiesiai iš Maskvos (145). Taigi Sovietų sąjungos struktūra pagrindinę valdžią sutelkdama Sovietų sąjungos, sąjunginės komunistų partijos pirmojo sekretoriaus rankose sąlygoja, jog ir visi Lietuvos nepriklausomybės trukdžiai ateina būtent iš oponento rolę naratyve įgyjančio

M. Gorbačiovo pozicijų. Tokiu būdu ir visa Lietuvos komunistų partija su A. Brazausku priešakyje nuteisiama kaip kolaboravusi, padėjusi ne Lietuvos laisvės siekiam V. Landsbergiui ir gerajai Lietuvai, o vykdžiusiai laisvės ir gerosios Lietuvos valios oponento M. Gorbačiovo užgaidas, buvusiai jos įrankiu. Visgi nepriklausomos Lietuvos politiniame lauke pripažįstama svari A. Brazausko ir jo partijos opozicija, per kurią sukuriamas dualistinės gerosios ir praeities patirčių balso neišgirdusios, klystančios Lietuvos politinis laukas. Kaip opozicijos susitinka vizionierius, mokytojas, geopolitikas V. Landsbergis ir nesavarankiškas, prisitaikęs, okupacinio režimo funkcionierius A. Brazauskas.

Taigi, galiausiai, pasauliui pavyzdį išsivadavimo kovoje parodžiusi V. Landsbergio vedama Lietuva tampa ir rizikuoja tapti ir bloguoju pavyzdžiu – istorinę patirtį pamiršusiąja. Mokytojo rolę užimantis protagonistas baiminasi, kad atliktas nepriklausomybės darbas gali būti sugadintas ar net visai sužlugdytas – dainuojanti tauta nebežino, ką dainuoti. Taigi vietoj ramaus pasitraukimo ir asmeninės gerovės džiaugiantis mokinio sėkme, herojus ryžtasi vėl siūlyti savo kandidatūrą išbrendant iš vidinės erdvės krizės, siūlyti save kaip sąjūdžių istorijos patyrimą sukaupusį lyderį. V. Landsbergis siūlo gerajai Lietuvai pakilti į kovą už laisvę, taip tęsdamas sąjūdžių istoriją, kuri kaip ir mokymasis iš turimų patirčių niekada nesibaigia. Priešingai, ciklas nuolat kartojasi, vėl ir vėl aktualizuojasi. Sąjūdis neturi nei pradžios nei pabaigos, niekada nebus galutinės pergalės (100). Tačiau profesorius V. Landsbergis yra šalia, ir jis pasiryžęs mokiniui, tautai, padėti šiai suklupus.

4.3. Valdas Adamkus. Namai

Autobiografiją „Likimo vardas - Lietuva“ tuometis kandidatas į prezidentus V. Adamkus pradeda sugrįžimo į namus vaizdiniu. Pradžios epizode talpiai atskleidžiama V. Adamkaus plėtojama programa. Laiko atžvilgiu pasakojimas pradedamas tarpukario Lietuvoje – autobiografo gimimu 1926 m.. Vaikystės metai siejami su gimtuoju Kaunu, autoriaus jaunystė – su 1944 m. pasitraukimu nuo artėjančios sovietų kariuomenės į Vakarus. Vėliau protagonisto gyvenimas perkeliamas į Čikagą, o 1972 m., tad jau sovietinio režimo metais, pirmą kartą vėl trumpam sugrįžtama į namus, apsilankoma sovietmečio Lietuvoje (5)⁶⁴.

⁶⁴ Čia ir toliau 4.3. skyriuje skliaustuose esantys skaičiai žymi V. Adamkaus autobiografijos „Likimo vardas - Lietuva“ puslapio numerį.

Per erdvės simbolį – namus – brėžiamas laike įvykęs esminis pokytis. Kai į Kauną įsiveržia sovietų kariuomenė, paraleliai į herojaus tarpukario Lietuvos ištaigingus namus sovietmečiu įsikelia rusų šeimos ir butą perkeičia neatpažįstamai. Naujieji gyventojai į namus atsigabena kiaules ir šių srutos bei mėšlas supūdo tarpukario parketą. Galiausiai, namo grindys pakeičiamos kitomis. Dar daugiau, visas didelis butas perskeliamas pusiau, padaromi du atskiri įėjimai dviems skirtingoms šeimoms (5).

Taigi taip atsiskleidžia ir politinė V. Adamkaus misija – kartu jis apgailestauja, kad nebegalima grįžti į praeitį, tačiau esti atmintis (5). Būtent V. Adamkus savo asmenyje turi tą tarpukario Lietuvos, modernios nepriklausomos valstybės atmintį. Tad prezidentinės autobiografijos naratyvas konstruojamas siekiant įrodyti, kad kaip tik ir vien tik V. Adamkus yra pajėgus iškošti sovietmečio palikimą iš naujai atgimstančio Lietuvos namo, nugriauti į du poliūs visuomenę dalijančią sieną.

V. Adamkaus naratyvas laiko dimensijoje plėtojamas atsižvelgiant tiek į valstybės, Lietuvos istorinę raidą, tiek į asmens vystymosi ciklus. Autobiografui kalbant apie savo šeimą naratyvui svarbių laikotarpių skalė papildoma dar vienu periodu – Nepriklausomybės kovomis 1918-1919 m., kuriose savanoriškai dalyvavo protagonisto tėvas (6). Iškart po to peršokama į 1939 m., kur jau justis artėjančio karo nuotaikos. V. Adamkus nuo mažens, dar būdamas vaikas domisi politiniu gyvenimu – rytais pirmas skuba perskaityti šeimos prenumeruojamus laikraščius, turimais resursais reaguoja į politines aktualijas – Vokietijos įvykdytą Klaipėdos krašto aneksiją pasitinka savo ir suburtų draugų akcija apmėtydamas akmenimis vokiečių bendrabiūtį Kaune. V. Adamkaus asmenyje tęsiama nepriklausomybės kovų atminties linija, t.y. su bendraminčiais organizuojama pogrindinė veikla kovojant tiek prieš okupantus vokiečius, tiek prieš okupantus rusus (8-15). Po to herojus išitraukia į vokiečių remtus lietuvių pasipriešinimo būrius ir aktyvią kovą prieš rusų pulkus, tačiau, galiausiai, supranta pasipriešinimo dvigubos okupacijos sąlygomis savotišką beprasmybę – kovojant prieš vienus okupantus padedama kitiems okupantams – ir po paskutinio mūšio prie Sedos pasitraukia iš Lietuvos kaip karo pabėgėlis (21-23). Per kario įvaizdį, pasipriešinimą vedama gija partizaninio karo prieš sovietus link – toks pasipriešinimas jau nebegali būti kompromituojamas kaip pagalba nacistinei Vokietijai, nes pastarosios kaip agresorės nebėra. Dar daugiau, būtent partizaninis karas – o šis naratyve pateikiamas kaip labiau strategiškai apgalvota V. Adamkaus vykdytos pasipriešinimo kovos alternatyva, kaip tam tikras Nepriklausomybės kovų

patirties pasikartojimas – įvardijamas kaip stiprybės šaltinis Kovo 11-osios nepriklausomybės paskelbimui (22). Taigi pasipriešinimo atmintis, kurta ir V. Adamkaus, galų gale materializuojasi nepriklausomybės paskelbimo veiksmuose.

V. Adamkus nėra romantizuotas išėivis, o būtent karo pabėgėlis – besipriešinančiųjų atstovas. Karo veiksmams nepavykus pasipriešinti okupantams, priverstinis pasitraukimas į Vakarų žymi naujų formų padėti valstybei kovoje už nepriklausomybę paieškų būtinybę. Autobiografijos veiksmas paraleliai imamas plėtoti dvejose laiko ašyse, dvejose erdvėse. T.y. svarbi tiek situacija Lietuvoje, tiek ir padėtis reziduojamoje šalyje. Pasakotojui persikėlus į JAV, Lietuvos erdvė nėra pamirštama – jos abi veikia vienu metu, veiksmas jose susiejamas tarpusavyje. Tuo tarpu laiko dimensijoje sukurama JAV prezidentų kaitos vedama laiko periodizacija, kuri turi įtakos santykiui su visai kitoje laiko skalėje esančia Lietuva, savo ruožtu sprendžiančia okupacijos, o paskui nepriklausomybės laikotarpio iššūkius. Tai reiškia, kad Lietuvos nepriklausomybei svarbūs ne tik tam tikri Lietuvos istorijos pokyčiai, bet ir globalesnės pasaulinės istorijos laiko bruožai.

Nagrinėjant naratyvą pagal erdvės kriterijų, V. Adamkaus vaikystės Lietuvos visuomenė užpildyta daugiabriauniais veikėjais – individai susiejami šeiminiiais, draugystės, mokslo santykiais, veikia viešojoje erdvėje, tačiau atskleidžiamas ir jų privatus gyvenimas. Individai suasmeninami, nėra vien socialinės grupės atspindžiai. Visuomenė nehomogeniška, o kaip tik daugiabriaunė, tai reiškia ir daugiakultūrinė – greta sugyvena lenkai, rusai, vokiečiai, žydai ir kitų tautybių žmonės. Lygiai kaip Lietuvoje esti kitų tautybių atstovų, taip V. Adamkus savo pasakojime randa ir lietuvius įsintegravusius į svetimų valstybių visuomenes – tokių lietuvių yra bemaž visuose kontinentuose, plačiame geografiniame lauke (51). Tai reiškia, kad priverstas pasitraukti iš vidinės erdvės – Lietuvos teritorijos – protagonistas Lietuvą atranda išorinėje erdvėje – už Lietuvos geografinių ribų. Taigi Lietuva tampa pasauline, globalia. Išorės pasaulis nėra sugrėsminamas, priešingai, per jį galima išgelbėti okupuotą „vidinę“ Lietuvą, Lietuvos valstybę. V. Adamkaus veikla nukreipiama į pasaulinės Lietuvos sutelkimą.

Bandydamas sutelkti po pasaulį pasklidusią Lietuvą herojus įsitraukia į aktyvią visuomeninę veiklą išėivijoje – tam tikslui imasi projekto, kuriame vadovauja lietuvių krepšinio komandai ir organizuoja jos kelionę po Pietų Amerikos šalių lietuvių bendruomenes (51). Lietuvių skatinti skirtos parodomosios varžybos su vietos komandomis rengiamos stadionuose, kuriuose susirenka šimtai tenyškščių lietuvių

skanduojančių „Lietuva, Lietuva!“ . Galiausiai, turą pratešus Australijoje surengiamos varžybos su Australijos olimpine rinktine Melburne. Olimpiniame stadione varžybų metu vėl skamba Lietuvos vardas. Tokiu būdu okupuota Lietuva bent trumpam gražinama į pasaulio tautų bendrystės, olimpinius namus.

Autobiografo kuriamame naratyve būtent erdvinė „namų“ figūra užima reikšmingą rolę. Ja apjungiami pasakojimo eiga. Namai tampa savotišku mikrokosmosu platesnės erdvės atvaizdavimui. Šiuo atveju, lietuvių išeivių sutelkimas stadionuose palaikant Lietuvos krepšinio komandą reiškia ir išeivių bendruomenės sutelkties skatinimą. Tuo tarpu olimpinis stadionas simbolizuoja pasaulinę geopolitinę padėtį, t.y. pasirodymas jame su valstybės vėliava žymi V. Adamkaus pastangas, kad Lietuva nebūtų ištrinta iš pasaulio nepriklausomų valstybių šeimos, jos klausimas nebūtų užmirštas pasaulinės bendruomenės darbotvarkėje.

Per namų įvaizdį taip pat pasakojama ir protagonisto asmeninės sėkmės istorija. Pirmuoju tašku tampa kariniai bunkeriai karo pabėgėlių stovykloje Vokietijoje, kur bendrose patalpose priversti gyventi apie keturiasdešimt žmonių. Vėliau nuosekliai einama jau prie nuosavo namo Čikagoje nusipirkimo. Galiausiai, įgyjamas lietuvių kultūrinių susibūrimo centras, lietuvių sala – Tabor Farmos poilsiovietė. V. Adamkui dėl jo aktyvios veiklos lietuvių bendruomenėje, veikimo vadovaujant liberalios pakraipos idėjas skleidžiančios „Santaros-Šviesos“ judėjimui Tabor Farma patikima kaip užtikrinančiam tolimesnį lietuvių puoselėjimą išeivijoje, be to, veikla administruojant poilsiovietę suteikia efektyviam lietuvių darbui reikalingą tvirtą materialinį pagrindą (78). Taigi konstruojamoje visuomenėje, kurios dedamoji yra įvairialypis individas ir į lyderio rolę pretenduojantis V. Adamkaus personažas savuoju naratyvu turi atsiskleisti esantis sėkmingas tiek asmeninėje, tiek ir viešojoje sferoje. Šiuo atžvilgiu, namų simbolis naudojamas dvejais aspektais – pirma, V. Adamkaus įgyjamų pastatų vertė vis kyla, nauji namai yra erdvesni už anksčiau turėtuosius ir, antra, V. Adamkui aplankant seniau valdytus pastatus regėti, kad naujieji šeimnininkai nesugeba jų prižiūrėti, namai nugyvenami (43, 85).

Taip nutinka ir su Lietuvoje likusiu gimtuoju herojaus namu. Sovietų nugalėjusiam Lietuvos namui esti reikalingas jų didybę atstatyti gebėsiantis vadovas. Taigi V. Adamkus ieško kelių į geležinės uždangos užkardytus Lietuvos namus. Su „Santara-Šviesa“ apsisprendžiama atsisukti veidu į Lietuvą – sovietų Lietuvos sąrangą aiškiai padalijus į lietuvių tautą ir okupacinės valdžios primestą komunistinę valdžią tiesiami

keliai bendradarbiavimui kultūrinėje plotmėje išimtinai su tauta, taip išvengiant režimo legitimizavimo (73).

Ir visgi, V. Adamkus supranta, kad politinis pokytis Lietuvos okupacijos situacijoje įmanomas tik veikiant per esamus pasaulinės politinės erdvės žaidėjus, o to meto geopolitinėje arenoje veikėjais yra nepriklausomos valstybės. Tad padėti Lietuvai galima per JAV veiksmus tarptautinėje arenoje, o norint nors kiek juos įtakoti belieka įsilieti į JAV politinį gyvenimą. V. Adamkus pasuka į politiką, ima veikti ne per uždaras ir todėl siekiamam rezultatui nepakankamas lietuvių organizacijas, o per pačių amerikiečių valdžios institucijas (87).

Galiausiai, herojus paskiriamas užimti Aplinkos apsaugos agentūros Vidurio Vakarų regiono administratoriaus pareigas. Dvipolėje JAV partinėje struktūroje keičiantis prezidentams V. Adamkus išsaugo savo postą, yra tinkamas dėl savo kompetencijos kandidatas abiem – tiek respublikonų, tiek demokratų – pusėms, sulaukia aukštų politikų palaikymo iš abiejų politinių stovyklų. V. Adamkus vertinamas kaip karjeros, o ne politinis tarnautojas, vertinamas kaip srities specialistas (105-106). Partinės priklausomybės neturėjimas leidžia V. Adamkui nuosekliai spręsti problemas dvipolėje itin respublikonų ir demokratų partijų politizuotoje JAV administracinėje struktūroje (109).

Politine prasme darbas aplinkosaugos srityje aktualizuojamas kaip JAV tarptautinės politikos formavimo įrankis – t.y. jei JAV su Kinija vykdo ping-pongo diplomatinę politiką, tai JAV-Rusijos santykiai, pasak pasakotojo, vystomi aplinkosauginėje srityje (115). Tokiu būdu V. Adamkui su JAV aplinkosaugininkų delegacija atveriamos galimybės lankytis SSRS, taigi ir Lietuvoje. Per vizitus Lietuvoje V. Adamkus atvirai kalbasi su žmonėmis, kviečia juos į savo namus – taip per atvirą autobiografo namų, „Neringos“ viešbučio kambario, erdvę kuriamas kontrastas visai uždarai sovietinei sistemai (122). Taip pat reikšminga V. Adamkus veikla ir užimant naujųjų laikų knygnešio rolę – pasinaudojant diplomatine neliečiamybe slapta įvežamos draudžiamos knygos, laisva mintis artina šalį prie tautinio atgimimo laikotarpio (76). Tarp V. Adamkaus platinamų knygų atsiduria ir jo paties pastangomis – aplink idėją subūrus ir pinigėmis lėšomis įkvėpus paremti visą išeivių JAV bendruomenę – naujai išleistas ir plačiai tiražuojamas A. Šapokos istorijos vadovėlis. Per A. Šapokos istoriją į Lietuvą sugrįžta Lietuvos istorija. V. Adamkus ją gražina (144).

Erdvės požiūriu reikšmingas Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo momentas – V. Adamkus JAV tampa tuo, kuris praneša lietuvių išeivių bendruomenei apie priimtą

Kovo 11-osios nepriklausomybės aktą. Dar daugiau, čia pat V. Adamkus neoficialiai pasveikinamas tuomečio JAV prezidento Džordžo Bušo administracijos nario kaip „mister Lithuania“ (156). Taigi naratyvo pagalba vėl bandoma nepriklausomybės momentą susieti su herojaus asmenybe.

Toliau naudojama namų metafora leidžia atskleisti posovietinės Lietuvos politinės padėties vertinimą – Vyčiu padabintas Lietuvos ambasados pastatas Italijoje užimtas ir vis dar valdomas Sovietų sąjungos, tuo tarpu Vašingtone esantis – apleistas, suskilinėjusiomis sienomis (181, 184). Taigi nepriklausoma Lietuva susiduria su problemomis tiek vidiniame politiniame gyvenime, tiek ir siekiant tarptautinės bendruomenės pripažinimo.

Autobiografo kuriamame naratyve tas problemas išspręsti gali su Lietuvos nepriklausomybės paskelbimu išskylantys trys politiniai veikėjai. Visų pirma, tai su buvusia Lietuvos komunistų partija ir tuomete LDDP siejamas A. Brazauskas ir Sąjūdžio lyderis V. Landsbergis. Visgi pasakotojas nemato jų, kaip nepriklausomos Lietuvos lyderių. Sukuriama dvipakopė schema, kuria A. Brazauskas ir V. Landsbergis sugretinami, t.y. A. Brazauskas atmetamas dėl komunistinės praeities, nors ir yra malonus, išklaudyti gebantis bei valstybiškai mąstantis politikas, tuo tarpu V. Landsbergis pelnytai garbinamas dėl praeities veiksmų Atgimimo laikotarpyje, herojaus dėl jo svarbos atkurtosios šalies valstybingui net lyginamas su J. Basanavičiumi, tačiau visai nepriimtinas dėl nesugebėjimo pasinaudoti savo autoritetu sustabdant visuomenės supriešinimą, partinių interesų išsigalėjimą (149-154, 175). Tokiu būdu A. Brazauskui priskiriama antisubjekto rolė, nes lyginant jį su herojumi skiriasi tik veikimo metodai, o ne tikslas – darbas Lietuvos labai neklausiant, ar ir kaip ši gali atsimokėti, valstybės interesai iškeliami aukščiau asmens interesų (203). Tuo tarpu V. Landsbergis tampa oponentu – dėl per didelio įsitraukimo į partinius žaidimus trukdančiu suvienyti nepriklausomybę iškovojusią tautą naujame politiniame etape siekiant visos valstybės gerovės.

Ir visgi dar yra trečiasis veikėjas, kuris gali padėti sutelkti lietuvius. Stasiui Lozoraičiui perėmus vadovavimą ambasada Vašingtone pritraukiama prisidėti vietinių lietuvių bendruomenė – ambasada renovuojama vietinių lėšomis. Stabilizuojama pastato padėtis, užlopomi įtrūkimai sienose, ambasada tampa funkcionalesne, atvira svečiams (185). Taigi V. Adamkaus bendramintis partinių priklausomybių ir sovietinės patirties nesaistomas diplomatas Stasys Lozoraitis

pateikiamas kaip galintis sutelkti tautą, galintis be skrupulų ir nuoskaudų įvertinti politinį Lietuvos gyvenimą ir jį perkeisti.

S. Lozoraitis tampa kandidatu į prezidentus 1993 m. V. Adamkaus naratyve plėtojama jo ir S. Lozoraičio tandemio idėja. Rinkiminė kampanija Lietuvoje dėl laiko stokos vykdoma Lietuvą pasidalijant pusiau – vienus regionus aplanko pretendentas į prezidentus S. Lozoraitis, o kitus – S. Lozoraičio vardu jo rinkimų kampanijos štabo vadas V. Adamkus (192-196). Taip formuojamas bene veidrodinis atitikmuo tarp S. Lozoraičio ir V. Adamkaus.

S. Lozoraičiui visgi pralaimėjus rinkimus – gan natūraliai estafetė kelti savąją kandidatūrą 1997 m. rinkimams toliau perduodama įdirbį jau turinčiam V. Adamkui, sulaukiančiam ir dažnų palaikymo bei skatinimo kandidatuoti žodžių iš paprastų Lietuvos žmonių. Tokiu būdu, S. Lozoraitis naratyve tarsi įgyja herojaus padėjėjo rolę – vienas pats negali pasiekti užsibrėžto tikslo atnaujinti Lietuvos politinio pastato. V. Adamkaus politinė programa panaši į S. Lozoraičio, tik vietoj diplomatinio darbo patirties herojus disponuoja administracinio darbo valstybės aparate patyrimu. Prezidento pareigas jis siūlo suprasti per jau naudotą krepšinio komandos įvaizdį – administracinio darbo patirties turintis herojus vadovauja profesionalių žaidėjų komandai, kuri yra palaikoma tribūnose sėdinčių sirgalių (202). Tokiu būdu siūloma prezidento ir jam talkinančių profesionalų komanda. T.y. prezidentas negali būti visų sričių specialistas, bet gali būti specialistas administratorius – gebėti pasitelkti geriausius specialistus pagal jų kompetencijos sritis.

Galiausiai, V. Adamkus nepriklausomos Lietuvos politinius namus siūlo pertvarkyti nugriaunant visuomenę skiriančią partinės priklausomybės sieną. Taigi reikia atsisakyti dvipolės sistemos simbolių – iš sovietinės sistemos vedusių V. Landsbergio ir A. Brazausko, Sąjūdžio ir LDDP priešpriešos. Tik politinis lyderis atėjęs iš šono, nesusitęs partinėse rietenose gali pakilti virš skiriančios sienos, kaip profesionalas vykdyti valstybei, o ne sau ar partijai naudingus darbus – nesvarbu kaip besikeistų partinis gyvenimas. Tokiu atveju, prezidentas atsiduria virš partijų, partinio gyvenimo. Tuo tarpu sovietmečio sistemos palikimas taip pat perkeičiamas V. Adamkaus asmeniu – pastarasis neturi sovietinės sistemos patirties, bet gali pasigirti modernios tarpukario Lietuvos valstybingumo atmintimi. V. Adamkus yra pajėgus pasiūlyti posovietinei Lietuvai savo politinį būstą pakeisti nesovietinės kokybės namu.

4.4. Lietuvos prezidentinis naratyvas

Nepriklausomybę 1990 m. kovo 11-ąją atgavusios Lietuvos prezidentinis naratyvas kol kas sudarytas iš dviejų dedamųjų – tai rinkimus 1993 m. laimėjusio A. Brazausko ir 1998 m. prezidentu tapusio V. Adamkaus autobiografinių pasakojimų naudotų rinkiminės kampanijos metu. Tuo tarpu V. Landsbergio pasakojimas kaip prezidentinis rinkėjų yra atmetamas, tačiau politiko svarba posovietinės transformacijos laikotarpiu leidžia įtraukus į sugretinimą ir V. Landsbergio pasakojimą identifikuoti būtent prezidentams būdingus pasakojimo bruožus, taigi padeda išryškinti prezidento institucijos vaidmenį.

Visų pirma, analizuojant A. Brazausko prezidentiniame pasakojime išskleidžiamą laiko dimensiją matyti, kad prezidentas save kaip politiką sieja su Atgimimo laikų Lietuva. T. y. politinė A. Brazausko veikla pradeda bene tik jam tapus 1988 m. LKP CK pirmuoju sekretoriumi – toks atėjimo į politiką kelias autobiografo aiškinimas per tuometės politinės arenos sampratą. Sovietmečiu visa politinė galia sutelkta LKP CK pirmojo sekretoriaus rankose, tad norimi politiniai pokyčiai galimi tik veikiant šioje pozicijoje. Tokiu būdu nepriklausomybės paskelbimo momentas taip pat sutapatinamas su A. Brazausko veikla – nors ir oficialiai nepaskelbė Kovo 11-osios akto, tačiau būtent jis per nuosaikių derybų su išorės galios centru – Maskva – procesą, nuosaikais atsiskyrimo kelią sudarė prielaidas tokiam tuomet jau tik formalumui įvykti.

Ir visgi nors politinėje plotmėje atrodytų, jog Lietuva yra Atgimimo laikų produktas, tačiau tikrasis jos pagrindas esti sovietmetis. Būtent sovietmečiu sukuriamas prezidentui toks svarbus nepriklausomybę atgavusios Lietuvos materialinis pagrindas, ekonomika, infrastruktūriniai projektai. Šiuo atveju, politinė veiklos dimensija nėra svarbi – pats A. Brazausko atėjimas į politiką yra motyvuojamas tuo, kad politinis režimas ima trukdyti paprastam žmogui dirbti Lietuvai, t.y. individui visai nesvarbi politinės valdžios kaita tol, kol nekliudoma individo nacionalinė, religinė tapatybė ar darbinė veikla. Tad rinkimų būdu legitimizuojant A. Brazausko prezidentinį naratyvą išreiškiamas noras nekliudomai dirbti Lietuvai. Nepriklausomybę atgavusios Lietuvos politinio lauko išsiplėtimas naujais partiniais veikėjais lemia susiskaldymą, ideologinę priešpriešą, partiniais interesais grįstą valdymą, tad ir lojaliųjų, politiškai partijai priimtinių darbuotojų iškėlimą į priekį prieš vien kompetencija galinčius pasigirti darbuotojus. Taigi laiko plotmėje A. Brazausko naratyvu įtvirtinamas grįžimas į

sovietmečio modelį – individas apibrėžiamas per darbą, kompetencijas dirbti, jo politinės pažiūros valstybei nerūpi, lygiai taip kaip ir individas nesikiša į politinį šalies gyvenimą jį palikdamas tuo užsiimantiems ir kompetenciją turintiems – politiniam elitui. Per taip formuojamą laiko dimensiją A. Brazauskas kartu siūlo politinę amnestiją sovietmečiu veikusiems.

Tai reiškia, kad ir erdvės požiūriu 1993 m. Lietuva yra reikalinga sovietmečio sistemos tąšos – nepaisant to, kad nebėra priklausomybės nuo išorinės, „centro“, erdvės, tačiau vidinė erdvė išlieka tokia pati. Visuomenė yra homogeniška, nėra nacionalinių, kultūrinių, religinių skirčių, taigi ir su tuo susiję klausimai viešajame gyvenime nėra keliami. Nenorima ir neleidžiama sau kalbėti apie individo suasmeninama, skirtybes, neįsileidžiama į asmens privataus gyvenimo erdvę. Individas apibrėžiamas per profesinėje sferoje turimas kompetencijas – tik tai tėra aktualu viešajame gyvenime. Tai lemia, jog ir politiniame gyvenime partinės, ideologinės rietenos vargina rinkėjus, norima viską stabilizuojančio tėvo gebančio rūpintis ne asmeniniais ar partiniais, o valstybės interesais valdymo. Tačiau tai kartu reiškia, kad valstybės interesų apibrėžtį siūlo pats politinę galią sutelkęs tėvo rolę užimantis politinis lyderis. T. y. nors A. Brazausko prezidentinė galia ir kyla iš tautos, sugebėjimo atliepti jos poreikius, tačiau toji tauta tėra politiškai nesvarbi abstrakcija ta prasme, kad tokiaime politinės tvarkos modelyje vienintelis politinio lauko veikėjas yra tėvas, prezidentas. Šiuo atveju, prezidentas renkamas tikintis, kad jo buvimas paneigs valstybei vien kenkiančią partinę sistemą.

Uždara posovietinės visuomenės sankloda kiek keičiama V. Adamkaus 1998 m. transformacijos naratyvu. V. Adamkaus pasakojimas neprieštarauja A. Brazausko naratyvui, tačiau pratęsdamas pasakojimą pirmtako istoriją atveria naujais potėpiais. Štai laiko dimensijoje V. Adamkui svarbiausia yra tarpukario modernios Lietuvos atmintis. Pats prezidentas savo asmeniu apjungia šias dvi lietuvas. Naujai kuriama Kovo 11-osios Lietuva matoma kaip tarpukario Lietuvos projekto tęsinys, Antroji respublika. Kita vertus, pripažįstama, kad visuomenė, žmonės nepaliko be sovietmečio žymės – tai nulemta žmonių biografijų. V. Adamkus neketina neigti sovietmečio padarinių individams ir visuomenei, tačiau valstybės politiniame gyvenime, sąrangoje neturi likti sovietmečio sistemos pėdsakų, o tai pasiekama užtikrinant demokratinių principų įtvirtinimą. Politinis gyvenimas atveriamas prezidento institucijos sampratą iš tautos tėvo sosto performuluojant į tam tikrą krepšinio komandos modelį – prezidentas matomas kaip geras administratorius

gebantis sutelkti geriausių savo srities ekspertų komandą ir remdamasis jų žaidimu/kompetencija pateisinti tribūnose sėdinčių rinkėjų lūkesčius. Tai reiškia, kad iš politiškai vienvaldžio, tad visad teisus ir nekritikuotino lyderio, primenančio LKP CK pirmąjį sekretorių, paveiklo prezidento pozicija tampa atskaitinga rinkėjams.

Priešingai, nei A. Brazausko modelyje rinkėjai nėra abstrakti minia, jie individualizuojami. Dar daugiau, V. Adamkus savuoju naratyvu reikšmingai praplečia politinės erdvės veikėjų skaičių, jų tipus. Politinis procesas yra atviras įsitraukti visuomeniniams judėjimams, partinėms struktūroms, paskiriems individams. Visuomenę sudarantys individai vaizduojami kaip daugiabriauniai, vienu metu talpinantys platų spektrą tapatybių. A. Brazausko tuštoką lietuvių, profesionalų ir kunigų visuomenę keičia talpi V. Adamkaus Lietuva, kurioje kartu sugyvena skirtingų tautybių, ideologinių pažiūrų, socialinių klasių žmonės, susieti įvairialypiais asmeniniais. Negana to, svarbi ir erdvė esanti už Lietuvos ribų – prezidentas turi rūpintis ne tik dėl skirtingų tapatybių ir to sąlygotų poreikių išplėstu vidaus gyvenimo klausimų ratu, bet ir globalia Lietuva. Pasklidę po pasaulį lietuviai, jų bendruomenių tautiškumo išlaikymas, o ir per rūpinimąsi išėiviais aktualizuojami tarptautiniai santykiai su užsienio valstybėmis yra svarus V. Adamkaus programos akcentuojamas prezidento funkcijų išplėtimas.

Kita vertus, tiek A. Brazausko, tiek ir V. Adamkaus prezidentiniams naratyvams būdingas partinės sistemos sugrėsminimas. Į prezidento postą ateinama per kritiką partijų veiksmams ir šių propaguojamą valstybinio požiūrio atidėjimą į šalį partinių interesų labui. Kuriama prezidento ir partinės struktūros opozicija. Tik šiuo atveju svarbu pabrėžti, kad jei A. Brazausko rinkėjai tikisi, kad su jo atėjimu bus panaikinta partijų politinė įtaką ir visa galia telkiama vien prezidento rankose, tai V. Adamkaus atveju pažadas esti pakilti virš politikų sovietmečio laikotarpio veiklos ir jos vertinimo lemto partinio dualizmo Lietuvoje. T. y. nesitikima sutaisyti buvusių komunistų ir sąjūdiečių, tačiau žadama, kad partinės priklausomybės neturintis prezidentas bus aukščiau partinio pasidalijimo ir gebės apjungti tautą bent savo asmeniu. Taigi nuo ideologijas panaikinančio A. Brazausko prezidentui suteikiamo vaidmens pereinama prie V. Adamkaus partines ideologijas politiniame lauke pripažįstančio, bet nepaisant jų objektyviu išlikti gebančio administratoriaus.

Šiuo atveju svarbu, kad prezidento institucijos Lietuvoje pasakojimas siejamas su prezidento administraciniais gebėjimais. Abu prezidentai rinkimų kampanijų metu

savuosiuose naratyvuose naudoja tą pačią schemą – pateikia esamą dualistinį politinio lauko vaizdinį, kuriame neišvengiamai užkoduota konfrontacija. Tuo tarpu naujai ateinantis politinis lyderis įsisteigia tarp jau dviejuose skirtinguose poliuose esančių veikėjų ir tampa tarpininku tarp jų. Toliau akcentuojamas išskirtinis kandidato gebėjimas susikalbėti, rasti bendrą kalbą su abejomis pusėmis nepriklausant nei vienai jų. Toks kandidatas priešingų pusių gerbiamas ne dėl savo politinių pažiūrų, o buvimo profesionalu – t. y. kaip tik politinių pažiūrų atsisakymo.

Tad ir Lietuvos prezidento institucijos raida formuojama A. Brazausko ir V. Adamkaus naratyvų liudija profesionalaus administratoriaus reikiamybę. Taip prezidentas atsiduria virš politikos, kas kartu reiškia, jog jis nebėra ir negali būti valstybės politinės krypties formuotojas, geriausiu atveju tik reacionierius, arbitras. Prezidento kišimasis į politinę areną yra rizikingas ir menkai pageidaujamas veiksmas, nes tuomet rinkėjų gali būti apkaltintas politikavimu, prarasti sėkmę lėmusią virš politikos esančiojo aurą.

Kaip matyti ir iš atmestojo, prezidento rinkimus pralaimėjusio V. Landsbergio naratyvo – prezidento poste rinkėjams nereikalingas vizionierius, politinę kryptį siūlantis ar, dar daugiau, kaip V. Landsbergio atveju, žinantis politikas. Tokie savipakankami politiniai žaidėjai teigiantys savą „tikrąjį“ politinį žinojimą geidaujami nebent partinės sistemos struktūrose, kur jų idėjos gali būti išbandomos susidūrus su kitais žinančiaisiais. Tačiau virš politikos pozicionuojama prezidento institucija saugoma nuo ideologijos, vienintelės tiesos skelbėjų, kas kartu lemia ir tai, kad Lietuvos politiniam gyvenimui politinių idėjų prezidento institucija negeneruoja.

Išvados

Lietuvoje visuotinai ir tiesiogiai vykstantys prezidento rinkimai, remiantis naratyvo paradigma, esti plebiscitas renkantis geriausią individo pasakojimą subalansuotą prezidento postui užimti. Tai reiškia, kad laimėjęs naratyvas atspindi to laiko visuomenės turimus lūkesčius prezidento institucijos atžvilgiu, įgarsina turimą tikrovės supratimą, prezidento pasakojimas tampa tautos gyvenimą struktūruojančiu pasakojimu.

Rinkimų kampanijose naudojamos autobiografijos kaip tik yra tokio visuminio naratyvo apie save reiškimosi vieta. Todėl būtent per kandidatų į prezidentus autobiografijų nagrinėjimą ir buvo analizuojama, kokie bruožai yra būdingi

nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos prezidento institucijos pasakojimui, kokia prezidentinio naratyvo struktūra yra susiformavusi.

Atliktame prezidentų A. Brazausko ir V. Adamkaus autobiografinių naratyvų tyrime matyti, kad abiejuose juose formuojamas prezidento kaip profesionalo administratoriaus įvaizdis. Prezidentų autobiografiniams pasakojimams būdinga pradinė dvipolės politinės sąrangos struktūra, t.y. politiniame lauke veikia du galios centrai, tarp kurių vaizduojamas neišvengiamai kylantis dualistinis konfliktas, nes susitikus dviems ideologinėms pozicijoms nėra objektyvių būdų susitarti. Autobiografas tokiu atveju įsisteigia tarp dviejų politinių veikėjų, tampa tarpininku gebančiu kalbėtis tiek su viena, tiek ir su kita puse. Būsimam prezidentui kaip tik ir svarbus gebėjimas susikalbėti, gebėjimas objektyviai tarpininkauti, tad kitiems veikėjams tikintis, kad bus atsisakoma savų politinių įsitikinimų, t.y. naujo žaidėjo – kandidato į prezidentus – įsisteigimas jau esamoje dvipolėje politinėje struktūroje galimas tik pastariesiems dualistinėje kovoje besivaržantiems žaidėjams patikėjus, jog naujas veikėjas neiškreips politinio galios santykio, o sėkmės atveju padės sumažinti dualistinę konfrontaciją. Taigi herojus turi atsisakyti politinių pažiūrų, pakilti virš politikos. Tokiu būdu prezidento institucijos role tampa buvimas politinio lauko arbitru, objektyviu stebėtoju ir, geriausiu atveju, reacionieriumi.

Prezidento vaidmuo formuojamas per opoziciją partijoms – valstybiniai interesai iškeliami aukščiau partinių. Taigi prezidentinio Lietuvos naratyvo tradicija iš dalies kompromituoja visuomenės pasitikėjimą partinėmis struktūromis, jos tampa pagrindiniu prezidento-administratoriaus kritikos objektu.

Kita vertus, bet koks prezidento tiesioginis mėginimas kištis į politiką, politikos formavimą rizikingas, nes byloja apie rinkėjų, o ir politinės erdvės veikėjų apgavimą – taigi nėra skatinamas. Tą patvirtina ir rinkimų nelaimėjusio kandidato į prezidentus V. Landsbergio autobiografijos analizė. Viena vertus, politinės vizijos turėjimas, ideologinės krypties teigimas vertinamas kaip prezidento institucijai pavojingas dėl vienos priimtinos tiesos valstybės vardu įtvirtinimo pavojaus. Tačiau, kitu atveju, kandidatas į prezidentus verčiamas tiesiog atsisakyti politinės savo progamos.

Prezidento instituciją Lietuvoje pakėlus į viršpolitinį lygmenį, paradoksaliai, iš prezidento atimama politinės lyderystės galimybė – prezidento institucija neformuoja Lietuvos visuomenės ateities vizijos, iš jos nesitikima politinės krypties perspektyvų, politinių idėjų generavimo. Prezidento poste norima matyti profesionalų

administratorių – objektyvų reacionierių, o ne kryptingai į priekį vedantį politinį lyderį.

Literatūros sąrašas

1. Adamkus, Valdas, *Likimo vardas - Lietuva: apie laiką, įvykius, žmones*, Kaunas, Santara, 1998.
2. Aristotle, *Poetics*, Rev. T. A. Moxon, ed. J. M. Dent & Sons Limited, London, 1940, cituota iš Jan Hanska, *Reagan's Mythical America*, New York, Palgrave Macmillan, 2012, 9.
3. Arendt, Hannah, *Žmogaus būklė*, Vilnius, Margi raštai, 2005, 294 ir 220
4. Bal, Mieke, *Narratology: Introduction to the Theory of Narrative (3rd ed.)*, Toronto, University of Toronto Press, 2009, 196.
5. Barclay, Craig R., ir Thomas S. Smith, „Autobiographical Remembering: Creating Personal Culture“, Kn. Michael Conway et al (sud.), *Theoretical Perspectives on Autobiographical Memory*, Springer-Science+Business Media, 1992, 77.
6. Brazauskas, Algirdas, *Lietuviškos skyrybos*, Vilnius, Politika, 1992.
7. Bruner, Jerome, *Acts of Meaning*, Cambridge, Harvard University Press, 1990, 105.
8. Bruner, Jerome, „Life as Narrative“, *Social research*, Vol 71, No 3, Fall 2004, 692.
9. Bruner, Jerome, „Self-making and world-making“, Kn. Jens Brockmeier ir Donal Carbaugh (sud.), *Narrative and Identity*, Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, 2001, 55.
10. Bruner, Jerome, „The autobiographical process“, *Current Sociology*, 43 (2/3), 1995, 171.
11. Bruner, Jerome, „The narrative construction of reality“, *Critical Inquiry* 18, Autumn, 1991, 7.
12. Bruner, Jerome, „The „remembered“ self“, Kn. Ulrich Nielsen and Robyn Fivush (sud.), *The remembering self Construction and accuracy in the self-narrative*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994, 43.
13. Burke, Kenneth, *A Rhetoric of Motives*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1950, 172.
14. Burke, Kenneth, *Philosophy of Literary Form*, New York: Vintage Books, 1957, 94-97. Chatman, Seymour, *Story and Discourse: Narrative Structure in Fiction and Film*, Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1978, 43-47.

15. Cohen, Jeffrey E., „The Polls: Presidential Greatness as Seen in the Mass Public: An Extension and Application of the Simonton Model“, *Presidential Studies Quarterly*, 33, no. 4 (December), 2003, 918.
16. Carver, Terrell, „Discourse analysis and the ‘linguistic turn’“, *European Political Science*, 2(1), 2002, 50-52.
17. Cornog, Evan, *The Power and the Story: How the Crafted Presidential Narrative Has Determined Political Success from George Washington to George W. Bush*, New York, Penguin Press, 2004, 247-249.
18. Dion, Léon, „The Concept of Political Leadership: An Analysis“, *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, Vol. 1, No. 1 (Mar., 1968), 4.
19. Edinger, Lewis J., „The Comparative Analysis of Political Leadership“, *Comparative Politics*, Vol. 7, No. 2 (Jan., 1975), 258.
20. Freeman, Mark, „From substance to story“, Kn. Jens Brockmeier ir Donal Carbaugh (sud.), *Narrative and Identity*, Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, 2001, 289
21. Fisher, Walter R., *Human communication as a narration: Toward a philosophy of reason, value, and action*, Columbia, SC: University of South Carolina Press, 1987, 68.
22. Green, Melanie C., and Timothy C. Brock, "The role of transportation in the persuasiveness of public narratives", *Journal of personality and social psychology*, Vol. 79 (5), 2000, 703.
23. Halse, Christine, „Writing/ Reading a Life: the Rethorical Practice of Autobiography“, *Auto/Biography*, vol. 14, 2006, 109.
24. Hanska, Jan, *Reagan's Mythical America*, New York, Palgrave Macmillan, 2012, 11.
25. Landsbergis, Vytautas, *Lūžis prie Baltijos: politinė autobiografija*, Vilnius, Vaga, 1997.
26. Lucaites, John Louis, and Celeste Michelle Condit, "Re-constructing narrative theory: A functional perspective", *Journal of Communication*, Vol. 35 (4), 1985, 92.
27. Olney, James, *Metaphors of self: the meaning of autobiography*, Princeton [N.J.]: Princeton University Press, 1972, 6.

28. Polkinghorne, Donald E., „Narrative configuration in qualitative analysis“, *International journal of qualitative studies in education*, 8.1, 1995, 7.
29. Polkinghorne, Donald E., *Narrative Knowing and the Human Sciences*, Albany, State University of New York Press, 1998, 142.
30. Pradl, Gordon, *Narratology: The Study of Story Structure*, ERIC Digest, 1984, 10. [Žiūrėta 2016-01-02] <<http://www.ericdigests.org/pre-921/story.htm>>.
31. Renshon, Stanley A., „Psychoanalytic Assessments of Character and Performance in Presidents and Candidates: Some Observations on Theory and Method“, Kn. Jerrold M. Post (sud.), *The Psychological Assessment of Political Leaders*, Michigan, The University of Michigan Press, 2003, 102.
32. Rideout, Chris, “Storytelling, Narrative Rationality, and Legal Persuasion”, *14 Legal Writing: J. Legal Writing Inst.*, 53, 2008, 75-77, 86.
33. Smith, Sidonie ir Jullia Watson, *Reading autobiography*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2001, 25.
34. Smith, Sidonie, „Performativity, Performativity, Autobiographical Practice, Resistance“, *a/b: Auto/Biography Studies*, 10:1, 1995, 18-21.
35. Spinter research, „Geriausiai vertinamas prezidentas – A. M. Brazauskas“, 2013 07 10. <http://www.spinter.lt/site/lt/vidinis/menutop/9/home/publish/NTMyOzk7OzA> [Žiūrėta 2017 05 02]
36. Vanagaitė, Gitana, *Autobiografijos teorijos pagrindai*, Vilnius, Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2008, 27.
37. VRK, Kandidato į LR Prezidentus Vytauto Landsbergio rinkiminės kampanijos internetinis puslapis. „Naujienos“. <http://www.vrk.lt/statiniai/puslapiai/n/rinkimai/pr97/kandidatai/landsbergis/news.htm> [Žiūrėta 2017 05 01]
38. Weiland, Steven, „Jefferson and Erikson, Politics and the Life Cycle“, *Biography*, Vol. 9, No. 4, Fall, 1986, 294.
39. William F. Lewis, "Telling America's story: Narrative form and the Reagan presidency", *Quarterly Journal of Speech*, Vol. 73 (3), 1987, 290.

Summary

The master's thesis is titled „*Presidential Autobiography of Lithuania: A. Brazauskas, V. Landsbergis, V. Adamkus*“. The research as it could be easily identified by the name of thesis is formulated in the field of presidential studies, narrative analysis, and autobiographical researches.

The main aim of in the paper developed analysis is to recreate the common pattern in the presidential narrative of Lithuania generated by winners of presidential elections in year 1993 (Algirdas Brazauskas) and 1998 (Valdas Adamkus). The supporting analysis in narrative of former presidential election candidate Vytautas Landsbergis's autobiography's structure is helpful addition to identify the features of precisely the elected president's individual narratives and what distinguish them from other individual stories constructed by political leaders who never have been elected to presidential position.

The structuralist approach of narrative analysis was chosen for interpretation of A. Brazauskas autobiography „*Lietuviškos skrybos*“, V. Adamkus „*Likimo vardas - Lietuva*“, and V. Landsbergis „*Lūžis prie Baltijos*“. The research instrument was created by slightly expanding Mieke Bal's research tools for structuralist narrative analysis.

All three autobiographical works involved in this analysis were published and used by its author's special for presidential campaign. According Walter R. Fisher, human beings is firstly Homo narrans and the reality is constructed by narrative structures. That leads to and supports the argument that autobiographical narrative is the only true form for individual to establish himself as individual. Furthermore, in the presidential elections voters are voting for the best possible narrative. In this case the best narrative means the best suiting narrative for future president. Election winning narratives that are fully established in candidates' autobiographies mirror voters expectations for president. It shows what kind of president is most suitable for voters.

In case of Lithuania according to this analysis for the president seat voter chose the best administrator. The president should play a role of objective referee in the political field. Moreover, the president is located over the field of party politics, over the interests of parties and is restricted by his supporters and other political players to get involved in the political action because that will damage the vision of objectivity. Paradoxically, the objective political leader who president should be in the end could

be no political leader anymore – he is restricted from political field, nobody is expecting from him to suggest political ideas. He may become reactionary but never a visionary.